

96. 138.

COMMENTATIO HISTORICA
DE
GENIO, MORIBUS ET LUXU
AEVI THEODOSIANI

AUTORE
PETRO ERASMO MULLER,
HAVNIENSI,
PHILOS. DOCT.

PARTICULA I.

HAVNIAE MDCCXCVII.
TYPIS SCHULZII
SUMTIBUS GRIESHAMMERI BIBLIOPOLAE LIPSIENSIS.

KÖN. PR. B.
UNIVERS.
ZVHALLE

SERENISSIMO PRINCIPI,
FRIDERICO CHRISTIANO,
DUCI HOLSATO-SONDBURGENSEI,
CUI, UNIVERSITATIS HAVNIENSIS
PATRONO,
MUSAS, VITAE SUAE MAGISTRAS,
FAUSTO PATROCINIO
REMUNERARE CONTIGIT,
HUNCCE LIBELLUM,
JUSTISSIMAE VENERATIONIS TESTEM,
SACRUM ESSE VOLUIT

AUTOR.

REVERENDISSIMO PRINCIPALI
FRANCISCO CHRISTIANO
DEI HOLSTE-SONDERSBOURGENSES
UNIVERSITATIS HALLENSIS
Rectori
HABEAT VITAE SUAE MAGISTRUS
FRANCISCO CHRISTIANO
REVERENDISSIMO PRINCIPALI
FRANCISCO CHRISTIANO
DEI HOLSTE-SONDERSBOURGENSES
UNIVERSITATIS HALLENSIS
Rectori

PRÆMONENDA.

Generis humani historiam sui studiosos, jucunda rerum avitarum notitia remunerari, atque utilissimis ad vitæ usum præceptis instruere, omnes facile largiuntur. Inprimis vero illa historię pars, quæ in moribus majorum pingendis, Et prisca vitæ domesticæ conditione adumbranda, versatur, magnam salubrium observationum opportunitatem videtur allatura. Mores enim antiqui, sive tuis exstiterint dissimiles; plurima instituta, quæ eventu frugifera imitari coneris, quæ exitu noxia fugere discas, sponte suppeditabunt: sive tuas proxime retulerint; quid de tuo sæculo absque partium studio judicandum, quid de eo sperandum metuendumque sit, illustris exempli documento declarabunt. Nichilo tamen secius plurimi historiarum scriptores, civitatum incrementa, regnorum everfiones, civiles discordias armorumque vicissitudines, summa diligentia referre soliti; causas vel prosperæ vel adversæ fortunæ,

A

in

in moribus rerumque domesticarum statu plerumque latentes, aut omnino neglexerunt investigare, aut leviter perstrinxisse satis duxerunt. Horum itaque auxilio fere destituti, ad illos, qui aliud agendo aliquam ævi sui notitiam in scriptis hinc illinc sparsam reliquerunt, antiqua vitæ humanæ instituta enariaturi confugere coguntur. Cum vero campus bonarum frugum feracissimus, magna sui parte incultus jacere, mihi quidem visus sit; me operæ pretium esse facturum credidi, si aliquod ejus novale meo qualicumque labore & studio subigere aggrederer.

Id autem animo volenti vir doctissimus, cui ob eximiam, qua me prosecutus sit benevolentiam, optimaque, quibus studia mea moderari dignatus sit, præcepta, gratias satis dignas nunquam solvere potero, Moldenhaverus noster consilium suggesit; ut homilias Chrysofomi perlustrans, si quid in illis ad ævi istius indolem cognoscendam faceret, sedulo colligerem.

Opera itaque Chrysofomi a) perlegens, quidquid in illis ad rationem vivendi sentiendique, quæ avo Theodosiano vigerit, illustrandam pertineret, annotandum fimsi. In qua quidem investigatione nescio, an hic mihi contigerit successus, ut quedam memoratu
haud

a) ex edit. Montefalconii Parisiis 12 voll. in fol.

haud indigna, præter ea, quæ jam congegesserat Montefalconius b), observasse licuerit. Codicem Theodosianum doctissimis Jacobi Gothofredi commentariis instructum pervolvi: libros quoque Juliani, Libanii, Himerii, Themistii, Symmachi, Claudiani & Eunapii, consului; nec illa patrum ecclesiasticorum volumina neglexi, quæ, ab Athanasio ad Salvianum usque exarata, mores & luxum descripserunt. Ævum enim Magni Theodosii limitibus paullo latioribus ita defini- vi, ut ea, quæ illud proxime præcesserint, & regna Arcadii Honorique ad illam ætatem referre haud dubitaverim.

Narratione igitur ex hisce imprimis fontibus hausta, quinam fuerit sæculi Theodosiani genius, quænam conditio, quibus artibus pueros, qua custodia puellas enutriverit; dein quomodo nuptiæ fuerint celebratæ; tum omnem vitæ conjugalis rationem; effusam denique in vestitu ædificiisque luxuriam ita describere conatus sum, ut causas, unde hæc vel illa instituta fuerint exorta, nec non illos, quos aut salubres aut

A 2

noxios

b) In dissertatione, quæ exstat in Memoires de l'Academie des inscriptions, tom. 13me p. 474-490. & in Synopsi eorum, quæ in operibus Chrystostomi observantur, inserta illius edit. oper. Chryf. vol. 13. p. 178-184. In prologo ipse fassus est, Chrysestomum innumera ad mores suæ ætatis pertinentia recensere.

noxios in moribus efformandis habuerint effectus, identidem addere tentaverim.

Si vero iudices harum rerum periti hocce tentamen calculis suis probaverint; secunda hujus opusculi particula, vitam ejusdem ætatis socialem, convivium, festa, ludos scenicos & circenses etc. complexa aliquando prodibit.

CAP. I.

Quædam in univèrsum præmissa de moribus senatorum Romanorum — palatinorum — plebis utriusque Romæ — hominum provincialium — ecclesiasticorum — de disciplina Christianorum morali — multiplici ætatis superstitione.

Postquam Roma urbs, a parvis initiis fortuna pariter ac virtute provecta, eo usque incrementa cepit, ut terrarum orbem jure quodam suo cognomine nuncupaverit; omnium regionum gentiumque divitias diu congestas cupidior hausit, & magnas provincias civibus nobilioribus, post munera urbana rite peracta, pro lubitu pæne regendas commisit. Nec vero provinciarum rectores, regiam potestatem adepti, regias opes corradere neglexerunt. Creverant igitur in immensum patriciæ opes; quæ vero, ut honores auro venales domino pararent, & ludis exhibitis ingentes cunei applausus elicerent, larga manu iterum sunt

sunt effusæ: nec adhuc sub primis imperatoribus mos plebem, socios, regna, magnificentiæ studio colere exoleverat a); ut quisque enim opibus, domo, paratu speciosus, per nomen & clientelas illustrior habebatur. Postquam vero pessimi Cæsares cædibus in illos sævierant, quos magnitudo famæ & inanem gloriam & certum exitum pepererat; ceteri ad tutiora conversi, opes domestica luxuria consumere studuerunt. Hic moles in mare jecit, ille villam splendide exornavit; alius Cotytto, alius Veneri reditus dicaverat.

Interea tamen senatoribus via ad rempublicam bonis malisve artibus capeffendam adhuc patuit, & ordo senatorius sub bonis principibus rerum summam visus est moderari. Dein vero imperatores, barbaris undique irruentibus, castra magis quam urbem frequentare coacti, in hac vel illa urbe provinciali sedem fixerunt; unde omnis fere munera obcundi spes romanis nobilibus præcisa fuit. Patricius enim delicatulus gravem militiam detrectavit, & urbem æternam ac quotidianas circi oblectationes linquere in hanc vel illam provinciam, in qua imperator forte degerit, profecturus, vix sustinisset. Accessit præterea legis a Gallieno lata auctoritas, quæ omnem senatoribus militiam prohibens, ne adire quidem exercitus illis permisit b). Senatores itaque Romani,

prisca

a) Tacit. ann. Lib. 3. cap. 55.

b) Aurelius Victor in Cæsaribus de Gallieno cap. 33. edit. Arntzenii p. 405.

prisca quamvis ordinis autoritate & antiquo stemmate tumentes, omni feri potestate destituti a muneribus arcebantur: ut mirum non sit, illos, dum prædia sua utpote Africana haud ipsi curare potuerint, negotiationem vero veluti vilem spreverint, vitam inani-bus curis districtam aut gravi sopitam veterno omnes egisse c). Pars quidem senatus in novam imperii sedem cum Constantino migravit, at ingens nume-rus Romæ remanens ira molli otio indulfit, ut Am-mianus Marcellinus d) gesta nobilium enarraturus, nihil præter ambitiosum vestium cultum, & carruca-rum decus, & mensæ splendorem, & in saltatrices munificentiam, memoratu dignum reperiret.

Aulæ vero luxuria, priscam profusionem longe superans, militiam palatinam professos occupaverat. Primi enim Cæsares in sumtus immodicos quamvis effusi, pompam tamen Asiaticam, nec sibi satis cog-nitam, nec Romanis jugo haud assuetis facile feren-dam, nequaquam adhibuerunt. Imperatores vero probi bonique, quibus Roma deinceps gavisæ est, cultus sui simplicitate æque ac modico potestatis usu reipublicæ commodis consuluerunt. Postquam dein prætorianorum militum avaritia thesauros imperato-rum exhauserant, homines quidem luxuriosi ex Asia oriundi imperium obtinuerunt. Illis autem brevi
reg-

c) Aurelius Victor de Probo cap. 37.

d) Lib. 14. cap. 6, lib. 28, cap. 4.

regnantibus, duces exercituum veteris disciplinae asperitate insignes successere e). Denique rerum summa ad Diocletianum pervenit; qui primus, sive ob insitam animo superbiam, sive venerationis excitandae gratia, omnem aulae orientalis pompam invexit. Hunc Constantinus f), Constantinum filii imitati, eo usque processere; ut Constantius mille coquos, totidem tonsores & pincernas praeter immensa eunuchorum mensariorumque examina, magnificis stipendiis aluerit g). Tandem Magnus Theodosius, hostibus debellatis, molli otio diffuere solitus h), factum imperatorium, quem a Juliano sublatum sequentes Caesares iterum revocaverant, ad summum fastigium exiit i). Nec mirum, si liberi ejus regnando impares, reverentiam cultus splendore sibi parare studerent, quam animi indole se unquam assecuturos jure desperarent.

Ita Arcadium juvenem imbecillum, cui eunuchi eubicularii imperitabant, si quando k) foras exire liberet, praeverunt satellites, scutari, tribuni & duces, aureis

e) Synesius de regno p. 18, B. edit. Petavii.

f) Constantinus ob nimium luxum lacescit in Caesaribus Juliani. Les Césars traduits par Spanheim p. 141. remarques de Spanheim p. 474-78.

g) Libanius in necem Juliani edit. Reiske vol. 1. p. 565.

h) Zosimus lib. 4. p. 474. edit. Cellarii.

i) Ibid. cap. 28.

k) Id enim raro accidit. Synesius de regno p. 16. D. Latibulis vos lacertarum in modum continetis imperatores!

aureis togis induti, eqvis auro ornatis vecti, & aurea
 scuta, gemmis distincta, cum aureis lanceis ferentes;
 qui omnes, aulae alumni, turbam civium abigendo
 imperatoris adventum declaraverunt l). Tum cur-
 rus circumfuso famulitio cinctus eminuit, jugo mu-
 larum albarum auro fulgentium junctus: huic lapilli
 frequentes erant infixi m), & laminae aureae, motu
 tremulo agitatae, in eo micuerunt n). Hæc quidem
 omnia artis miracula, & strati nivei candorem, ta-
 petesque vehiculi sericos, depictis draconibus o)
 variegatos, multitudo, vel e longinquo stans, ocu-
 lis attonitis spectavit p). Quibus vero celebritatem
 eorum cernere contigit, omnes ad sacra principis ora
 tuenda conversi, auriculas inauribus pretiosissimis
 distinc-

l) Chrysof. vol. 1. p. 262. D. vol. 2. p. 545. B—C. vol. 11
 p. 69. A. Proceres Constantinopolitani, more ex prisca
 clientarum consuetudine repetito, in aulam ab hora diei
 prima (nobis septima) usque ad tertiam (nobis sere decimam)
 quotidie conyenire soliti erant Confr. Annotat. Reiskii ad
 Constantinum Porphyrogenetem de Cæremoniis. lib. 1.
 pag. 8.

m) οχημα λιθοκλλητον.

n) πεταλα τετρα περισειομενα.

o) Nullo ut videtur jure, Montefalconius dracones in vestibis
 imperatoris depictos deprehendisse sibi visus est, oper.
 Chryf. vol. 13. in synopsi p. 192. Dicitur enim plebs
 Chryf. vol. 9 p. 550. E. ab ornatu vehiculi & draconibus
 depictis ad ipsum imperatoris ornatum oculos conjecisse.

p) Chryf., vol. 6. p. 295. D. vol. 9. p. 590. E.

distinctas, brachia armillis aureis exornata q), diadema porro fulgorem lapillis variis emittens r), & vestimentum purpureum gemmis in singulis commissuris nitentibus ponderosum s), fibulae denique & calcei splendorem t) tanta admiratione suspexere; ut domi reduces plurima de flore purpurae, gemmarum magnitudine, strati fulgore & albedine mularum, in circulis fuscis differuerint u). In ipso autem palatio tanta exhibita fuit magnificentia, ut naves onerariae pariter ac vehicula terram aurosam (χρυσίτην) e regionibus remotis advexerint; quam exercitus haud parvus per spatia palatii ita sparsit, ut pedes imperatorii pavimentum ipsum aut solum nudum raro calcaverint v.)

Palatini itaque, quos malae plerumque artes ad clarissimorum, spectabilium, illustriumque virorum ordines

q) Les Césars de Juliën 1. c. Lucifer Calaritanus de non pascendo in Deum delinquentibus: in maxima bibliotheca patrum Lugduni 1677 vol. 4. p. 239. E. "num debemus vereri diadema tuum, in aurem, dextrocheria?" Hinc Synesius lucem mutuatur, gemmarum usum in vestitu imperatorio multiplicem enumerans, De regno p. 16 A.

r) Chryf. vol. 1. p. 117. D. vol. 2. p. 623. B.

s) Chryf. vol. 2. p. 545. C. Synesius de regno p. 16. A. tunicam imperatoris lapideam vocat & divas homericas in illum quadrare ait, Iliad, lib. 3. v. 57. *καί τινες ἔσσο λιτῶνα.*

t) Chryf. vol. 6. p. 295. D. vol. 9. p. 590. E.

u) vol. 8. p. 67. C.

v) Synesius 1. c. p. 16. C.

ordines x) evexerant; imperatoris exemplum imitati, auctoritatem sibi eadem ratione quæfiverunt y); ita ut provincie miseræ, & mercedem suæ præfecturæ eunucho potenti pendendam z) solvere, & pecuniam sumptibus rectoris magnificis suppeditare, temporum injuria fuerint coactæ. Viri autem primarii utramque militiam professi, imprimis die principis natali, summo vestitus sui nitore favorem imperatorum aucupare studuerunt a). Sumptibus itaque in titulos & vanos honorum ambitus, spectacula quoque & delicias, maximis impendendis facultates suas ita exhausserant; ut brevi ad summam inopiam redacti, ad quod-

x) De hisce titulis conf. noticia dignitatum imperii romani cum notis Pancirolli. Genevæ 1623. pag. 14.

y) Chryf. vol. 2. pag. 512. B. vol. 3. p. 77. D.

z) Claudianus Eutropium vividis coloribus veluti honorum in-
fitem depinxit. In Eutrop. lib. 1. v. 199.

Hic Asiam villa pactus regit; ille redemit
Conjugis ornatu Syriam: dolet ille paterna
Bithynos mutasse domo. Suffixa patenti
Vestibulo pretiis distinguit regula gentes

Amilia de Rufino lib. 1 in Ruf. p. 181. Idem Stilliconem celebrat, quod hanc pestem in occidente grassantem re-
stinxerit. In 1 consulatum Stillich, lib. 2. v. 116.

— — — nec te gurges corruptior ævi

Traxit ad exemplum; quod jam firmaverat annis

Crimen. & in legem rapiendi veterat usus. —

mali vero labes nova procul dubio incrementa, occiso
Stilichone, cepit. conf. criminationes Zosimi in Theodo-
sum lib. 4. cap. 28.

a) Ambros. oper. vol. 5. p. 5. C. edit. Parisiis 1632.

quodvis audendum fuerint impulsu b). Cum præterea duces barbari, qui ab ævo inde Theodosii dignitates palatii arripuissent c), vitiis aulicis nativam suam ferociam addiderint: factum est, ut vitia palatinorum, quæ ætate Constantii in tantum fucerevisissent, ut illorum veluti seminarium singuli teste Ammiano Marcellino d) aluerint; post mortem Juliani iterum pullulare coeperint, donec ætate Theodosii, & eo inprimis defuncto, maximum e) attigerint fastigium.

Nec minus interea Romana plebs a majorum virtute inerti otio degeneravit: quippe cui, Ammiano teste f), & templum, & habitaculum, & concio, & cupitorum spes omnis, circus esset maximus. Plebs enim urbana annones civicis g) pane scilicet cocto & oleo, quæ liberalitate principis cum magno pro-

b) Excerpta de legat. ex historia Prisci in oper. Labbe de Byzantine historie scriptoribus, Parisiis 1648, p. 35.

c) Synes. de regno p. 23.

d) Lib. 22. cap. 4. p. 290. edit. Bip.

e) Chryf. vol. 1. p. 118. C. rex mores suos conformat ad mores ducum satellitum & scutorum, hominum vino ferventium, voluptatibus indulgentium, bonam diei partem in potu conterentium. Claud. in Eutrop. lib. 2. p. 325-405 lepide descripsit concilium bellicum quod coegerat Eutropius, cnfr. Zosimus lib. 4. cap. 33.

f) Amm. Marc. lib. 28. cap. 4. p. 158.

g) Cod. Theod. lib. 14 tit. 15 de canone frumentario urbis Romæ & tit. 17 de annonis civicis & pane gradili.

provinciarum incommodo diurna erogabantur, sustentata, omnem vitam vino & tesseriis & lustris & spectaculis impendit h), extrema quævis, si annonæ defecissent, ausura.

Panem vero & circenses, quæ plebi aliquando terrarum dominæ ex antiqua saltem consuetudine concessa fuerant, Constantinus civibus quoque urbis a se conditæ cum maximo reipublicæ damno largitus est i). Hunc scilicet gloriæ captandæ studium stimulerat, ut Romam novam in omnibus veteri æquaret, & applausu multitudinis cibo vinoque repletæ in theatris exciperetur k). Luxuriæ vero desidiæ & furorum theatralium pestis, quæ jam in urbis initis gliscere coeperat, temporis decursu latius latiusque serpsit.

Statum provinciarum sub regno Theodosii & aliquot dehinc annos mente perlustrare conanti, primo quidem tanta sese offeret in ædibus publicis magnificentia, in ludis profusio, in toto denique vitæ cultu mollities, per tot terrarum spatia diffusa, quam vix ætas ulla regionum amplitudine parem exhibuerit. Nam coeli quidem temperies & solum foecundum ab antiquo inde tempore mentes Asiatarum molli
luxu

h) Amm. Marc. l. c.

i) Cod. Theod. lib. 14. tit. 16 de frumento urbis Constantino-
politane. tit. 17. annonis civicis.

k) Eunapius in Aedestio p. 41. edit. Commelini in 8vo. 1696.

luxu infregerant: sed bella cruenta a regibus fuerant debellata, gentesque exteræ, temporis demum decursu emolliendæ, armis victricibus Asiam sæpius edomuerunt. Postquam autem Romani orbis imperium obtinuerant, plurimæ urbes, & in Asia & in coeteris provinciis, nullum hostium exterorum impetum per quatuor sæcula expertæ sunt: nec ducum de principatu contentiones, unico plerumque prælio diremptæ, cum magna provinciarum clade gestæ fuerunt. Hinc factum est, ut artes luxuriæ, quas pax tranquilla foveret, ad ætatem usque Theodosii continuis incrementis fuerint adauctæ.

Hoc præterea ævo mercium permutationem, quæ luxuriæ veluti alimenta ministrat, magnam fuisse constat. Hinc Alexandria magnam mercium Indicarum copiam Nilo a Thebaide devectam accepit, coeterisque urbibus distribuit l). Illinc civitates Persidi contiguæ, maximo cum Persis m) commercio usæ, divitias accumulaverunt. Tum mercatores, qui longas periculosasque navigationes ob fida serica suscepisse dicti sunt n). Mare enim rubrum, teste Hieronimo, navigantes o), si felici cursu usi fuerant, post sex menses portum urbis maximæ oceano

l) Expositio totius mundi. edit. Gothofredi cap. 18.

m) Exempla præbebit expos. cap. 16, 19.

n) Chryf. vol. 7 p. 510. C.

o) Hieron. op. edit. Vallarsii. Veronæ 1734. vol. 1. ep. 125. pag. 928.

oceanò contiguæ renuerunt; per quem vix anno integro ad Indiam & Gangem fluvium pervenire licuit. Ibi carbunculi, & smaragdi, & margaritæ candentes cum unionibus gigni, rumore vulgari ferebantur; montes quoque ibi esse aurei, quos propter Gryphas, & dracones, & immensoꝝ corporum monstra adire non liceret. In hanc igitur regionem mercator delapsus, pulejum aliasque res, quibus Indi egerent, cum folio amomi, pipere, vellere serico aliisque rebus permutavit p). Multa præterea vestimentorum genera, in remotis ditionis romanæ civitatibus confecta, ubivis gestare usu invaluerat. Ita Scythopolis, Laodicea, Biblus, Tyrus, Berytus, civitates Syriæ lanificio inclytæ, linteamenta in omnem orbem Romanum emiserunt q): vestem leporinam & pelles Babylonicas Cappadocia omnibus suppeditavit r): vestes Noricas ex Norico s), Byrras ex Bryttia allatas t), & Asiæ & Galli gestaverunt. Variarum vero vestium ingentem copiam Hispania, Mauritania & Numidia, fabricaverunt u). Singulæ itaque urbes
maxima

p) Hieron. in Es. 66 vol. 4. p. 828. D. Chryf. vol. 11. pag. 652. E, ex fructibus, qui apud nos in pretio sunt, quidam adhuc pretiosiores in regione Serorum.

q) expof. cap. 17 §. 12.

r) ibid. cap. 21.

s) ibid. cap. 47.

t) ibid. cap. 40.

u) ibid. cap. 50, 51, 52.

maxima negotiatorum copia abundaverunt v); quorum commodis magna imperii saltem orientalis parte ita fuerat consultum, ut milites, jaculo & fundo armati, viarum custodiam sub certis ducibus die agerent, noctu vero vigiles, in ædiculis per viam publicam mille passibus a se invicem disjunctis collocati, omnem latronum impetum facile propulsarent x).

Ipsi quoque magistratus, & urbium splendori, & provincialium hominum voluptatibus, summopere consuluerunt. Ut ædes scilicet magnifice exstructæ y), titulis præfixis, conditoris nomen posteris traderent; & animi plebeculæ, ludorum editioibus delinitæ, hominem rapacem & iniquum facilius ferrent z). Plebecula igitur, in omnibus fere imperii Romani urbibus theatrorum cuneis per dies integros affixa, otio inerti aut curis inanibus emarcuit a): magistratus

v) Salvianus de gubernatione Dei p. 87, edit. Baluzii, Paris, 1684. Chryf. nundinas commemorat Anthiochiæ peractas vol. 1. p. 494, A. vol. 4. p. 316, C.

x) Hæc refert. Chryf. vol. 1. p. 189. C. D. de via quæ a Chaldæa ad Palæstinam usque patuit. vol. 4. p. 84, A.

y) Quod provinciarum rectores tanto studio ad nova opera erigenda festinaverint, ut ædes veteres neglexerint farcire, edicta imperatorum restantur, de hac re sæpius promulgata. Cod. Theod. lib. 15, tit. 1 lex 3, 15, 16, 17, 21, 27, 29, 37; prohibetur quoque lib. 15, tit. 11, lex 1, 14, ne spoliis unius civitatis alteram exornarent.

z) Libanii orat. de victis vol. 2. edit. Reiskii p. 454.

a) Salvian. de gub. lib. 6. p. 124.

stratus vero, acclamationes in suum honorem audire gestientes, tempus iudicii dandum in theatris consumserunt b); & gnari, se magnis ludorum expensis auram popularem facile captaturos, multa & inique & crudeliter committere ausi sunt. Civium itaque conditionem spectantes, statum provincialium miserimum fuisse facile deprehendimus. Nova enim tributorum genera subinde fuerunt excogitata, ut, ærario mercede barbaris solvenda exhausto, ampla pecuniæ vis splendori principis præfectorumque rapacitati iterum abundaret. In singulis vero civitatibus optimates decurionum nomine insigniti c) annonis exigendis ita incubuerunt, ut onus, cui seipfos subtraxissent, omne pauperioribus ferendum imposuerint d), Nec multum in iudiciis auxilii aderat, quippe quos decuriones horis pomeridianis domi convenire, ibique causam, aut numerata pecunia, aut par obsequium pollicendo, perorare consuevissent. Qui quidem in domos iudicum ingressus tam male audierunt,

b) Cod. Theod. lib. 1. tit. 7. lex. 2. Abstit. ut iudex popularitati & spectaculorum editionibus mancipatus, plus ludicris curæ tribuat, quam feriis actibus. Libanius de vinctis vol. 2. p. 453. acerbe de illis iudiciis conquestus est, qui, neglectis negotiis suis, ludos frequentarent. Contra illos extat rescriptum Theod. Mag. Cod. Theod. lib. 15. tit. 5. lex. 2.

c) De decurionibus cnfr. cod. Theod. lib. 12. tit. 1. paratilon.

d) Salvian. de gub. lib. 5. p. 103 seqv.

runt, ut Gratianus Augustus, ullum provincialium pomeridiano tempore iudicis domum frequentare, edicto prohibuerit e). Nihilominus tamen fecius Libanium duodecim dehinc annos (389) in eandem consuetudinem, non sine magno civium detrimento grassantem, invecum fuisse reperimus f)

Cives itaque tenuiores in summas angustias redacti, aut, rebus suis relictis, aufugerunt, apud Barbaros Romanarum, ut ait Salvianus g), humanitatem querentes; quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non potuerunt. Aut saepius majore suo infortunio, ne agellos desererent, se optimatibus tradiderunt protegendos, quibus omnem rem familiarem, antequam auxilium experirentur, addicere coacti fuerunt. Filii vero, quamvis fundis avitis spoliati, nihilominus amissorum agellorum tributa jussu pependerunt, donec, fame urgente, inquilini divitum, in servorum conditionem mox transaturi, evaderent h). Colonorum autem numero hac ratione semper adaucto, tandem effectum est, ut omnes fere agricolæ, prædiis natali forte per omnem vitam

e) Cod. Theod. lib. 1. Tit. 7. lex. 6.

f) Libanius orat. adv. ingredients & adversus asiduos: existat quoque de eadem re rescriptum Honorii Cod. Theod. lib. 1. tit. 8.

g) De gubernat. Dei lib. 5. p. 104.

h) Ibid. p. 110-112, enfr. Gothofred. ad Cod. Theod. lib. 5. Tit. 10. p. 459.

vitam adstricti, arva domino magis quam sibi subegerint, & viræ suæ statu a fervorum conditione proximo abfuerint intervallo i). Postquam igitur ingentes domino reditus diuturnis laboribus confecerant, mercedem exiguam reporraverunt; unde victum sibi necessarium, præter vectigal gravissimum & domino & principi pendendum, prospicere debuerant k). Tanta itaque cum inedia perpetuo conflicti sunt, ut concionatores, frequens jejunium sanitati haud

B 2

obesse,

i) Accuratissime de colonis egit Gothofredus in Paratitlo ad eod. Theod. lib. 5. Tit. 9. atramen omisit, quæ de iis habeat Chryf.

k) Chryf. vol. 7. p. 614. A. " Quid iniquius reperitur iis, qui agros possident, & erga miseros agricolas se barbaris humaniores exhibent. Nam iis, qui fame tabescentes per totam vitam laborant, vectigalia imponunt intolerabilia & ministeria laboriosa; veluti asinis & mulis, imo velut lapidibus ipsorum corporibus utentes, — B — Quidquid miserabilius fuerit, quando, tota hyeme in laboribus transacta, frigore, imbribus ac vigiliis attriti, vacuis manibus adhuc debitores recedunt! procuratorum tormenta, raptationes, exactiones & inevitabilia ministeria magis timentes, quam tantam famem. — Ex ipsorum laboribus divites torcularia & subtertorcularia replent, dum non sinunt ipsos vel parvam mensuram domum referre, sed omni fructuum iniquorum copia in dolis suis inclusa, modicum pecuniam pro hac re ipsis projiciunt." Interdum rusticani patrociniis ducis alicujus freti vectigalia pendere detrectaverunt Cnisi, Libanius de patrociniis vicorum vol. 2. p. 499, seqv. & leges imperat, ibi allatas p. 495-497.

obesse, illorum potissime exemplo evincere allaboraverint l). Si miseri coloni in agris herilibus colendis fegnes deprehensi fuissent, poenas, ex omnium consensu promeritas, castigati subierunt m). Si forte adversus avaritiam domini musstravissent, mox catenis vincti, a militibus, quos pauca domini syllabae ex urbe evocaverant, in carceres urbanos conjecti fuerunt n). Tum uxores & filiae in summam inopiam redactae, extrema quavis sustinere cogebantur, ut alimenta suppeditarent, quae praeter lentes & olera parce admodum carcere inclusis data sunt o); grande praeterea pretium commentariensi solvendum, ut vel unum lychnum omnibus communem accenderet p). Huic vero solvendo impares, commentariensis verberibus male mulcratos coegit, ut in genua procidentes, mulierculas misericordes, per vinctos forte digressas, stipem in ejus commoda rogarent q). Denique postquam coloni, a iudicibus cura spectaculorum districis r) omnino neglecti, diu in carcere contabuerant, locorum augustiis & foetore enecti, vitam miseram finierunt s).

Qvo

l) Chryf. vol. 11. p. 329. C.

m) Chryf. vol. 11. p. 117. B.

n) Liban. orat. de vinctis, vol. 2. edit. Reiskii p. 442.

o) l. c. p. 445.

p) Ibid.

q) l. c. p. 446.

r) l. c. p. 444.

s) Ibid.

Quo magis itaque fastigium Romani imperii ruinam versus vergere coeperat, eo magis provinciae negligi; tributa augeri; pauperes opprimi t); divites crescere; morum honestas pelli; divitiæ male partæ larga manu in voluptates iterum effundi; omnes, hi, ut malos obliviscerentur, illi, ut opes ostentarent, quamvis hostes proxime abessent, pari Circensium insania ardere u); luxuriæ denique libidinisque lues etiam ad illas provincias serpere, quæ situ asperiores, propinquis hostibus pugnaces, morum simplicitatem diutius retinuerunt v).

Crescenti itaque morum depravationi, quam summam existisse, scriptores istius ævi gentiles patriter ac Christiani uno ore fatentur x), nec ecclesiastico-

z) Quinam status fuerit provinciarum, in Oriente sub Theodosio juniore, in Occidente sub Majoriano, patebit ex Prisci historia Gothica apud Labbe, de Byzant, hist. scriptor. Paris. 1648. p. 60. & Novella Majoriani Tit. 4. ad calcem Cod. Theod. vol. 1.

u) Exemplum Augustæ Trevirorum affert, Salvian. de gubern. lib. 6. p. 143. coll. p. 147.

v) Julian. in Misopog. p. 342. A. edit. Spanh. Lutetiam Parisiorum ob morum simplicitatem laudibus evexit. Salvianus vero, annis 80 elapsis, perditos Gallorum mores exagitavit de gub. lib. 6. p. 139-144.

x) Zosimus Lib. 4. p. 450. edit. Cellarii. Salvian. de gub. lib. 3. cap. 9. p. 57. "Quorumvisque invenies in ecclesia, non aut ebriosum, aut helluonem, aut fornicatorem, aut raptorem, aut ganeonem, aut latronem, aut homicidam,

ficorum ordo, quamvis se virtutis monitorem profiteretur, nec disciplina Christiana, licet mira præceptorum severitate insignis, occurrere potuerunt.

Quicumque in primis Christianorum coetibus cognitionis penam solito majori & medica dicendi facultate eminuerant, doctores fuerunt constituti. Ad hos reliqui, ne aliquo dæmonum cultu polluerentur anxii, identidem consultum accurrere: eosdem, de regno Messæ mox inaugurando y), deque virtutibus Christianorum magnifice tum remunerandis disferentes, lubenter admodum audire. Hinc vero doctoribus, vitam Christianorum consiliis, arumnas eorum solatio, temperare solitis, nec auctoritas, nec gratia defuerunt. Illis igitur largitionum cura, quas plurimas pauperibus fieri, prima societatis Christianæ conditio postulaverat, fuit demandata; & multæ lites inter Christianos exortæ ex arbitrio illorum compositæ. Arcana porro mysteria, in quibus sacerdotes res gravissimas coeteris conferre visi sunt, maximam illis, qui talia administrarent, reverentiam non potuerunt

dam, & quod his omnibus pejus prope hæc cuncta sine, sine — p. 58 — facilius invenies, qui totum sit quam qui nihil; reos majorum criminum quam minorum." Chryf. vol. 9, p. 198. B. "in tot hominum millibus (qui Antiochiæ degerunt) non sunt centum, qui salutem consequuntur, sed de illis etiam dubito."

y) Etiam Chryf. regnum messianum brevi inaugurandum expectavit vol. 7, p. 267. vol. 8, p. 200, B. vol. 12, p. 198. D.

tuerunt non comparare. Cum denique Christiani, æque ac multi Græcorum mysteriis z) initiati, crediderint, nullam extra suam societatem salutem esse expectandam; sacerdotibus, qui homines & in coetum recipere, & inde abigere possent, potestatem de æterna hominum salute judicandi adesse existimaverunt. Non igitur mirum videri debet, si mortales, quos ingens hominum societas plurima reverentia persecuta sit, ipsique imperatores huic sectæ addicti, summo & loco & honore habuerint; & ipsi se munere suo fastigium humana conditione paullo altius a) occupare crediderint.

Verum

z) Afferuit Pæclus, quemcumque hominem non initiatum in gurgitem tartareum esse immergendum: plura de his vid. apud Spanheim les Césars de Julien, preuves des remarques 953, p. 134. edit. Amstelod. 1728. Locis ab eo allatis addi potest hymnus dictus Homericus in Cererem de mysteriis Eleusiniis v. 486-88.

Ὀλβιος, ὅς τὰ δ' ὄπαται ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.

Ὁς δ' ἀτελής, κερών ὅς τ' ἀμμορός, οὐκ ὁμοίην

Αἰσῶν ἐχει, φθιμενός περ, ὑπὸ ζοφῶ εὐραεῦντι. —

a) Chryf. vol. 1. de sacer. lib. 3. p. 382. B. "sacerdotium in terra peragitur, sed celestium ordinum classem obtinet. — B. — cum videris dominum immolatum & jacentem, & sacerdotem sacrificio incumbentem ac precantem, omnesque pretioso illo sanguine rubentes, an putas te adhuc in terra esse, annon potius in coelos translatum!" Ibid. lib. 6. p. 424. D. Chryf. credidit angelorum agmina sacerdotem hoc munere sanguinem stipare. Ibid.

Verum enimvero inter Christianos vix unquam in clericis arrogantia, in laicis veneratio, tale culmen attingisse videntur, qualem in nonnullis Neoplatonicorum scholis, huic ætati proximis, obtinuisse constat. Harum enim magistri, dum futurorum præscientiam b) & divinum afflatum c) identidem jactarent; a philosophiæ studiosis tanquam insignes miraculorum patratores d), futurorum optime præscii e), & familiari Deorum commercio ultra sortem humanam longissime everti f), cæco obsequio & summa habiti fuerunt veneratione. — Servituti igitur longe turpissimæ genus humanum adstrictum fuisset,

fi

Ibid. lib. 3. p. 384. A. evincere studet, neminem, qui cœenam sacram non degustaverit, ad paradysum perventurum; ergo sine opera sacerdotum neminem aut gehennæ ignem effugere, aut repositas assequi posse coronas.

b) Exempla de Jamblichō narrat Eunapius p. 25-26.

c) Eunap. de Ædesio in Chrysanth. p. 205.

d) Eunap. Jamblich. p. 26.

e) Eunap. de Ædesio p. 205. "Tanta erat Ædesio cum numine affinitas, & quidem adeo prompta & obvia, ne oracula vera, hexametris composita (*πρὸς τὸ καλλίστου ἔιδος εὐδαιμονιστικῶς γεγραμμένα*) solummodo aspretans fundereb: quanquam nec versuum legem sciret, nec grammatices præcepta calleret." Hæc quidem circulatoris præstigia sapiunt.

f) Eunap. in Chrysanth. p. 188. philosophos, qui Apollonium Tyaneum secuti, hunc pro Deo coluerant homines vocat plane divinos, qui tamen mortales & corporibus induti videbantur.

si sacerdotes philosophi, quos Julianus imperator
hisce magistris edoctos per orbem Romanum consti-
tuit curaverat g), longiore temporis intervallo mune-
ra sua retinissent.

Postquam vero res Christianorum Juliano de-
mortuo iterum effloruerant, ordo hominum, qui
ambitioso honores, avaro divitias h), faciles ad foe-
minas aditus mulieroso i) suppeditavit; versatissimum
ad se quemque non potuit non allicere. Plurimique
itaque homines facinorosi hisce de causis ad sacer-
dotii gradus capessendos aspiravere; & episcopatus
inprimis fastigium attingere conati, nec pecuniæ effu-
sionem k), nec ambitum sollicitum, nec ullam rem
pravam

g) Maximus philosophus non minus Juliani favore tumuit,
quam ullus unquam in aula imperatorum Christianorum
episcopus. Eunap. Maximus p. 97-98.

h) Hieron. vol. 1. ep. 125. ad Rusticum p. 932. A. ep. 52.
p. 262. B.

i) Hieron. vol. 1. ep. 22. p. 110. C.

k) Chrysostronus multos in Asia offendit episcopos, qui om-
nem rem familiarem in episcopatu coemendo consumse-
rant; ne quidem inauribus uxorū suarū pepercerant.
Sozomenes lib. 8. cap. 6. Chryf. vol. 9. p. 30. B. "Nunc
"episcopatus velut externos honores affectamus." Sidon.
Apoll. lib. 4. ep. 25. tres Presbyteros episcopatum in
Gallio ambientes ita describit: "hic antiquam natalium
"prærogativam reliqua destitutus morum dote ructabat,
"Hic per fragores parasiticos, culinarum suffragio compa-
"ratos, Apicianis plausibus ingerebatur. Hic, apicæ vo-
"tivo si potiretur, tacita pactione promiserat, ecclesiastica
"plocoribus suis prædia prædæ fore."

pravam rectamve reliquerunt intentatam. Munus igitur, malis artibus paratum, eo inprimis studio gesserunt, ut luxuriosos lautis epulis l), splendida pompa optimates vincerent. Quod quidem ita ex voto successit, ut militum duces civitatumque iudices ad convivium clericorum, exquisitissimis ciborum deliciis nulli fere alii præ nimio pretio comparandis referta, lubentissime accurrerint m), homines vero plebeji, si episcopum curru sublimem ingenti comitatu stipatum, eminens vidissent, illius ceu bellæ occursum, in devium iter flectentes, declinaverint n). Episcopus autem invidiam hinc constatam, domos Christianorum plus quam viri forenses circumeundo, tollere conatus est. Multi enim non ægri solum, sed etiam bene valentes, haud pietatis sed honoris causa se invisi gestierunt; dum alii episcopo domos percurrenti palpatoris & adulatoris nomen inurere haud dubitaverunt o).

Inter clericos vero minorum ordinum, hi negotiationibus p) & usuris q) ditescere conati sunt, illi,

l) Hieron. vol. 6. p. 457. D. E.

m) Ibid.

n) Greg. Nazianf. orat. 32. p. 526. A. edit. Morellii. Coloniae 1690. Ammian. Marcell. de pontificibus Romanis lib. 27. cap. 3. p. 107. edit. Bip. vol. 2.

o) Chrys. vol. 1. p. 400. B.

p) Cod. Theod. lib. 13. tit. 1. lex. 1. & Gothof. comm. p. 5. col. A.

q) Cod. can. Just. can. 17.

illi, viam compendiarium ad magnas opes ituri, senes anusque prædivites liberis orbos turpi servitio coluerunt r). Alii, domus viduarum pupillarumque frequentantes, crebra munuscula & dulces litterulas, seque "mel meum, lumen meum, meum desiderium" dicitari, eo usque haud detrectaverunt s); ut lege Valentiniani, quamvis frustra t), sancitum fuerit; ne ullus aut ecclesiasticus aut monachus tales domos adiret, nec e testamento mulieris religiosæ ullam caperet hæreditatem u). His omnis, inquit Hieronymus v), "cura de vestibus, si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat; crines calamistri vestigio rotantur; digitum de annulis radiant, & ne plantas humidior via spargat, vix imprimunt summa vestigia." Alii rursus diligens studium omnemque vitam impendunt, ut matronarum nomina domos moresque cognoscerent. "Hujusmodi sacerdos cum sole" ait Hieronymus, "festinus exsurgit, salutandi ordo ei disponitur, viarum compendia requiruntur, & pene usque ad cubilia dormientium senex importunus ingreditur.

r) Hieron. vol. 1. ep. 52. p. 259. C. "ipsi apponunt matulam, obsident lectum &c."

s) Hieron. ep. 52. p. 258. inter munuscula enumerat saccaria, & fasciola, & vestes ori applicatas, ac cibos degustatos.

t) Hieron. enim litteras suas post legem promulgatam exaravit.

u) Cod. Theod. lib. 16. tit. 2. lex. 20.

v) Hieron. ep. 22. p. 110. D.

ditur. Si pulvillum viderit, si mantile elegans, si aliquod domesticæ supellectilis, laudat, miratur, atteret, non tam impetrat, quam extorquet, quia singulæ metuunt veredarium urbis offendere." Denique permulti, tam sacerdotum ministerio functi, quam monachorum ordinem amplexi x) professionem abstinentiæ jactantes, virginibus subintroducendis gavisi sunt: illasque quamvis canonibus synodorum veritas y), imperatorumque rescriptis prohibitas z) perpetuas vitæ solitariæ focias retinuerunt.

Verum enimvero licet ecclesiasticorum classem communi vitiorum labe infectam fuisse a) satis superque pateat: eundem tamen ordinem plurimos protulisse viros vitæ innocentia cultusque asperitate insignes b), nec paucos doctrina laudabiles, ingenio præstantes,

x) De his Hieron. ep. 125. p. 930. A. de illis. id. ep. 22.

y) Conc. Nic. can. 3. Con. Ancyr. can. 19.

z) Cod. Theod. lib. 16. tit. 2. lex. 44. & Gothof. ad loc.

a) locis hactenus de vitiis clericorum allatis addi possunt Chryf. vol. 12. p. 154. B. & Ephraim Syrus vol. 1. p. 111. seqv. (Romæ 1732.) de monachis vitiosis, Hieronymus vero id etiam veluti magnum ecclesiasticorum crimen reulit, quod omnis evangelii & prophetis comedias legerent, amatoriam Bucolicorum versuum verba canerent, tenerent Virgilium, & id quod in pueris necessitatis esset, id voluptatis crimen facerent. Hieron. ep. 21.

b) Amm. Marc. lib. 27. cap. 3. vol. 2. p. 107. de sacerdotibus provincialibus. Quod monachos attinet cnfr. ut de Casiano taceam, de monachis Thebaidos Chryf. vol. 7. p. 126.

stantes, incredibili constantia claros *) fovisse, nullus iudex paullo æquior facile inficias ibit. Cato Censorius c), mutatis temporibus redivivus, Chrysofostomi personam gerere haud fuisset dedignatus. Nec Ambrosius Theodosium ob crudelitatem fortiter increpans, Athenodoro, severo Octavii Cæsaris monitori d), nec Gregorius Nazianzenus, sedem episcopalem sponte linquens, Messalæ Corvino, primo urbis e) præfecto, displicuissent. Lites vero istius ætatis ecclesiasticas animo pervolvens, stultitiam forte clericorum riserit; attamen eorundem in placitis, quæ edicta imperatoria damnaissent, amplectendis audaciam, & animorum in iisdem, licet poenæ imminuissent, tuendis firmitatem veluti rara libertatis dudum defunctæ vestigia non poterit non admirari. Cum denique clericorum fere omnes morum disciplinæ, quam sacrificuli Romani omnino neglexissent, tradendæ diligenter incubuerint; plurimi prætera summam vitæ sanctitatem

p. 126 seq. asperitatis vitæ monasticæ simplex descriptio
Chryf. vol. 1. p. 180. D. E. de eorum laboribus vol.
7. p. 706. B.

- c) Cnfr. ejus oratio adversus mundum muliebrem Liv. hist. lib. 34. cap. 1-4.
- d) De Athenodoro quædam collegit Spanheim. les Cæsars p. 200.
- e) Euseb. olymp. CLXXXVIII. "Messala Corvinus, primus præfectus urbi factus, sexto die e magistratu se abdicavit incivilem potestatem esse contestans."
- *) V. c. Luciferi Calaritani in imperatorem Constantium orationes, si audaciam spectamus, vere Philippicæ.

titatem externa saltem specie adumbrare studuerint: hi homines ad bonum rectumque excitandum, fovendum augendumque, non parum contulisse videntur; vel teste Juliano imperatore, qui sacra avita restauraturus, exemplo Christianorum suis sacerdotibus ad imitandum proposito, multa ex illis instituta mutare nullus dubitavit f).

Si vero disciplinam moralem a sacerdotibus Christianorum traditam paullo accuratius inspicere velimus; totum ad antiquiorem ecclesiae Christianum statum compositam fuisse facile reperiemus. Quicumque enim vel Graeci vel Romani ad sacra Christianorum transfierant, prima jam institutione didicerunt, se olim daemones turpi saevitio coluisse. Carechumeni igitur, horrore correpti, vitam anteactam acerbè lugere; & sacra unda initiati sollicitam adhibere curam, ne levissima idololatriæ labe amplius inficerentur: hinc amicorum convivium libaminibus auspiciata detrectare, ludos publicos & festa sollennia veluti totidem ad daemonum cultum lenocinia execrari; resque mundanas præ expectatione regni Messiani omnino spernere. Quanto magis igitur aliquis sectæ Christianorum addictus oblectationum fugam professus est, tanto penitius disciplinam Christianam hausisse dicitur.

Nimiam vero morum severitatem his initiis exortam, exitiali scriptorum quorundam morosorum
aucto-

f) Juliani epist. 49. fragm. ep. 63.

auctoritate adhaerentem, persecutionum vi & locis sacri codicis in pravam sensum detortis firmatam, admiratio vitae monasticae post tria saecula elapsa in majorem adhuc severitatem provexit. Postquam enim mira vitae asceticae insania, veluti pestis quaedam ex Aegypto profecta, omnem orbem Romanum invaserat, summa mortalium perfectio in maxima vitae asperitate latens g), & uniuscujusque vivendi ratio, quo institutis monasticis similior, eo minus a perfectione remota, communi omnium consensu ferebatur h). Aetate itaque Theodosii concionatores Christiani, hinc perfectionem monasticam somniantes, illinc effusam Christianorum in voluptates libidinem exosi i), virtutis

g) Chryf. vol. 7. p. 126. A. "Sexcentos angelorum choros humana forma in deserto Aegypti invenies." vol. 1. p. 121. B. "Rex bonus minorem salutem, minorem honorem fortietur ac bonus monachus;" in coeteris quoque rebus rex monacho inferior probatur. Omnia porro, quae olim Stoici de philosopho solo sapiente felici, rege, ultra vicissitudines humanas evecto praedicaverint, Chrysostomus in monachos quadrare ostendit vol. 1. p. 65-67.

h) Chryf. vol. 1. p. 110. D. "Si homini e multitudine nacto vitam eorum enarramus, qui in desertis versantur; ad haec nihil, quod obiciat, habet: sed modo contendit de paucitate eorum, qui ira perfecte se gerunt."

i) locus exstat memorabilis de probabili vitae monasticae necessitate Chryf. vol. 1. p. 53. D. "Vellem equidem ipse, nec minus quam vos, imo multo magis, & frequenter optavi, monasteriorum necessitatem tolli: leges & jura optima tantum in civitatibus valere, ut nemini jam
opus

tutis imaginem delineaverunt valde diversam ab illa, quam decenter ornatam, forma liberali & decora præditam, Græcorum ingenium olim concinnaverat. Hæc enim, veluti pristini squalloris memor, incomta & fordida procescit, cohorrui risum k), gaudium ceu perniciem fugit, genas semper lacrymis rigavit, & asfiduo jejunio corpusculum fregit. l).

Ævø igitur Theodosii mira & morum & sententiarum varietas viguisse deprehenditur. Hinc monachi,

”opus sit ad solitudinem confugere,” *ibid.* p. 104. C. in desertum trahimus homines, non ut sacco induantur, sed ut vitia fugiant, eligantque virtutem.

k) Exstat tractatus Ephraemi Syri de eo, quod non oporteat ridere vol. 1. p. 254. seqv.

l) Si quis fabellam Prodicæ de judicio Herculis & a patre ecclesiæ & a Græco scriptore relatam perlegerit, miram animadvertet in virtutis imagine depingenda inter utrumque discrepantiam. Xenoph. memor. lib. 2. cap. 1. 22. ἀριστην εὐπρεπή τε ἰδεῖν καὶ εὐθερίον Φύσει, κενόσημην τὸ μὲν σῶμα καθαροῦτητι, τὰ δὲ ὀμματα αἰδοί, πο δὲ σχῆμα σωφροσύνη, εὐθητι δὲ λευκή. Basiliius vero de legendis libris Gentilium edit. Benedict. vol. 2. p. 178. Α. τὴν ἀριστην κατεσκεληκεναι, καὶ ἀνήμεν, καὶ συντονου βλέπειν, καὶ λεγεῖν τοιαυτὰ ἑτερα. ὑπισχῆναι γὰρ εἶδεν ἀνεῖμένον εἶδεν ἡδύ, ἀλλ ἰδρωτὰς μύριον καὶ τόνον καὶ κινδύνον δια πάσης ἡπειρὸς τε καὶ θαλάσσης ο: virtutem vero macram esse & squallidam, & torve intueri, & longe diversa ab illis, (quæ spondisset voluptas) proferte, nihil remissum, nihil jucundum polliceri, sed permulto sudores, labores & pericula.

nachi, totum corpus ferro ligantes, ad vertices montium cucurrerunt m). Illinc viri, muliebria passim, vestitu foemineo inceserunt amicti n). Alius loca Homeri & Platonis ceu divinitus prolata excitavit o); alius, quia Ciceronem lectitaret, angelis ultoribus vapulasse sibi visus est p). Nonnulli, ut infomniis futura cognoscerent, in templo Æsculapii pellibus hostiarum stratis incubuerunt q): nec pauci funum Jobi r) visum, illudque deosculatum, in Arabiam profecti sunt.

Quamvis enim ætate Theodosii plurimã Deorum templa solo fuerant æqvata, & sacrificia illis offerenda legibus prohibita; non pauca tamen prisca- rum sententiarum vestigia inter eos, qui se Christianos profiterentur, deprehendere licebit. Nam ex optimatibus quidem alii templa sua Constantinum imitaturi deseruerant; alii antiquam superstitionem mittere in aula Christiana didicerant; alii de præstantia novæ religionis legibus Theodosii facti fuerant certiores: illorum itaque multi prisca superstitionem

m) Chryf. vol. 1. p. 234. D. E.

n) Salvian. de gub. lib. 7. p. 174.

o) Julianus, Libanius, Themistius; citandi formulã ab illis adhibitas Synesius quoque passim retinuit.

p) Hieron. vol. 1. ep. 22. p. 113.

q) Hieron. in Es. cap. 65. vol. 4. p. 774. E.

r) Chryf. vol. 2. p. 59. A.

nem ex parte retinuerant, hominumque de futura forte incertiam in ore gerentes s), res humanas cæco fatorum vi gubernari crediderunt t).

Quicumque homines, urbium incolæ, templa Diis consecrata antea frequentaverant, his aut clausis aut everfis, ad sacras Christianorum aedes, ubi lucernas splendorem fundere u), suffimentum fragrantiam edere v), & musicæ vocalis concentum attolli animadverterent, sponte accefferunt. Intromissi autem viros audierunt & munere & autoritate graves, magna eloquentiæ vi tartarum elysiumque describere, illius gentiles, hujus Christianos participes fore confidenter asserere, sacra denique Christianorum mysteria veluti summa numinis erga mortales beneficia celebrare x). Cum tanta itaque præmia proposita esse cernerent, magna alacritate Christi nomen professi sunt y). Si vero febricula aut leve vulnus preme-

s) Chryf. vol. 2. p. 16. B.

t) Amm. Marcel. lib. 28. cap. 4. p. 157. coll. Chryf. vol. 10. p. 669. C. voll. 11. p. 565. A. p. 553. B. C.

u) Chryf. vol. 7. p. 373. C. vol. 4. p. 662.

v) vol. 7. p. 830. E.

x) Chrysofomus vim sacræ coenæ verbis magnificis sed subobscuris identidem extollit, addito, mysteriis initiatos hæc intelligere. vol. 2. p. 226. C. vol. 4. p. 284. B. p. 638. E.

y) Attamen anno 400 multi gentiles Constantinopoli adhuc degerunt, Chryf. vol. 9. p. 93. C.

premeret, mox aut ad synagogas currere z), aut
 fagas a) & incantatores arcessere b), & amicis hor-
 rantibus carmina cum amuletis adhibere c): interdum
 aurea Alexandri Macedonici numismata capiti vel
 pedibus alligare d). Rurfus, si infans natus, si quid
 pecuniæ amissum semper ad divinatores eundem e).
 Si vero paullo rigidiores in cultu Christianismi eva-
 sissent, ægrotantes corpora sua oleo e lucernis sacra-
 rum ædium defumto inungi curaverunt f): sæpe
 precibus & impositione manuum a sanctis monachis
 facta morbos pellere conati sunt g). Amuletas quo-
 que christianas aut e ligno crucis h), aut ex evange-
 liorum voluminibus i), aut e reliquiis navis Noa-
 chicæ k), in Armenia, sic rumor ferebat, adhuc ex-
 stantibus, sibi confecerunt. Quin tanta erat magiæ
 auctoritas, ut lex Constantini, in cod. Theod. recepta,

C 2

incan-

z) Chryf. vol. 1. p. 682. E.

a) vol. 2. p. 244. A.

b) vol. 1. p. 683. A.

c) ibid. p. 682-684. vol. 11. p. 447. D.

d) vol. 2. p. 243. E.

e) vol. 10. p. 669. C. vol. 11. p. 447. F.

f) id. ipse Chryf. assensu probasse videtur vol. 7. p. 373. D.

g) vol. 1. p. 488. C.

h) Chryf. vol. 1. p. 571. E. Greg. Nysl. vol. 2. in append.
p. 198. D.

i) Chryf. vol. 7. p. 703. B. vol. 2. p. 197. E.

k) Cyril. Alex. contra Jul. lib. 1. p. 9. A. edita Spanheim
Chryf. vol. 6. p. 296. E.

incantamenta ad morbos depellendos & fruges conservandas fieri permiserit l). Alia lex a Constantio lata asseruit, homines magicis artibus elementa turbare, vitas infantibus labefactare, & manes accire, fuisse ausos m). Concilium denique Laodiceæ anno CCCLXIV habitum sancivit, non oportere sacerdotes & clericos magos aut incantatores esse, vel mathematicos, vel astrologos, nec facere phylacteria n). Fuerunt vero homines simplices, qui animas violenta morte decedentium dæmonas evadere crediderunt o); unde complures malefici tenera multorum adolescentium corpora trucidaverint, sperantes futurum, ut fierent dæmones, rursusque sibi inservirent p). Alii se augurum insanix q) & necromantiæ artibus permiserant r). Alii agrorum fructuumque proventum astris retulerunt acceptum s). Africani præter Christum cælestem Deam coluerunt t). Christianorum vero Antiochensium nonnulli delubrum
 vel

l) Cod. Theod. lib. 9. Tit. 16. lex. 3.

m) ibid. lex. 5.

n) cod. can. Just. can. 140.

o) Chryf. vol. I. p. 727. E.

p) Chryf. vol. I. p. 728. B. vol. 7. p. 336. B.

q) vol. 6. p. 27. B. vol. 10. p. 669. C. vol. 11. p. 44.
 C. p. 603. B.

r) vol. 7. p. 395. A.

s) Chryf. vol. 4. p. 36. E.

t) Salvian. de gub. lib. 8. p. 187.

vel speluncam Matronæ dictam, & locum Ciliciæ Saturni appellatum frequentaverunt u).

Denique coloni plurimique rure degentes, cum nulli magistri illis erudiendis constituti fuissent, & ædes Deo Christianorum dicatæ parce admodum in agris ædificarentur v); numina agræstia, quæ arva tueri, fruges alere, & largum imbrem coelo demittere crediderunt, more majorum venerati sunt: & templa sua antiqva religione sacrosancta, cum leges imperatoriæ illa everti jusserint, acriter defendunt x).

Hicce de genio istius sæculi deque causis, cur talis exstiterit, in universum disputatis, quid mira ista notionum judiciorumque mixtura ad mores fingendos contulerit, nunc inspicimus. Ut vero justa nostris descriptionibus accedat accuratio, observasse
juva-

- u) Chryf. vol. II. p. 746. C. Mirum est, quod Chryf. hanc superstitionem judaicam dicere videatur. Attamen h. l. homines huic deditos judaicis fabulis intentos dicit. cnfr. vol. I. p. 595. D. p. 599. E. Locum Matronæ dictum in contumeliam speluncam vocavit, nam eadem ratione vol. I. p. 591. synagogas Judæorum speluncas vocavit.
- v) Chryf. acriter invectus est in possessores fundorum, quod horrea potius quam templa exstruerent; ita ut agricolæ, si templum Dei adire vellent, mille stadia emetiri cogentur: Chryf. vol. 9. p. 149. E. p. 152. B. addit Chryf. velut incitamentum, templo exstructo fore, ut sacerdos nomen patroni in sacris oblationibus semper referret.
- x) Cod. Theod. lib. 16. Tit. 10. lex. 16. & Gothof. ad loc.

juvabit, nos de hominibus lautioris fortunæ & orientalis præsertim imperii civibus plerumque disse-
ruisse. Tanta vero erat, si optimates spectas ex
eadem aula profectas, morum in utroque imperio simi-
litudò, ut plurima orientalium istius ætatis instituta
ad occidentales quoque jure transtulisse licuerit. Om-
nem igitur vitæ usum, qualis ea ætate fuerit, deli-
neaturi, rem educatione describenda auspicamur,

C A P . II.

De educatione puerorum & studiis adolescentiæ,

Infantem recens natum plerique, barbarorum exem-
plum secuti, qui ad secundum & tertium usque an-
num pannis involuti fortiores ideo habebantur, pan-
nis involvere consueverunt a). Si nata fuerat puella,
mater provida mamillas ejus ligavit, ut a tenero
tumore desisterent, pulchritudinemque virginalem
custodirent b). Mox infans nutrici lacrandus trade-
batur, nam marronæ ingenuæ jam olim deliciores
evaserant, quam quæ tale negotium ancillulis dudum
derelictum ipsæ misso fastidio subierint, Ambro-
sius

a) Hieron, edit. Vallarsij, vol. 4, p. 147, B—C, in Ezech,
cap. 16.

b) ibid, p. 146. A.

fius itaque matres adhortatus est, ut filios lactando dignitatis suæ recordarentur; ita se viris suis commendaturas, & liberos, quos ipsæ uberibus suis lactassent, impensus amaturas e).

Parvulo accepto nutrix statim ad balnea currere, & lutum inde captum in frontem pueri imprimere; roganti forte, quid sibi lutum veller, mox dicere, "malum avertet oculum livorem & invidiam d)". Ligamina quoque, stamen coccineum & crepitacula, multæ parvis appenderunt e): dum aliæ hæc veluti superstitionis plena deridentes, crucis signo fronti impresso, quo veluti telo irruentes dæmonum impetus abigerent, infantis saluti egregie sibi visi sunt consuluisse f).

Parvulo nomen plerumque avi vel proavi a matribus impositum g), nec pristino Christianorum more factorum nomine appellati fuerunt. Nonnulli etiam lucernis accensis, quarum singulis nomina imposuerant, has summa cura observabant, ut cognito, quæ diutius lucem dederit, hujus nomen veluti vitæ diuturnæ auspiciis nato inderent h). Nutrices in-
terea,

e) vol. 1. p. 231. B—C.

d) Chryf. vol. 10. p. 107. C.

e) ibid. p. 107. A. vol. 10. p. 669. C. p. 108. B.

f) de vi crucis ingenti Chryf. vol. 1. p. 571. A. vol. 5. p. 259. B. vol. 7. p. 552. A. p. 320. B.

g) vol. 2. p. 519. A. vol. 4. p. 185. C. vol. 10. p. 107. A.

h) vol. 10. p. 107. A.

terea, ne cura intemptiva infantibus nocerent, crebro a parentibus admonebantur, parvulos sinu non semper gestare, ne in hanc consuetudinem deductos imbecilliores redderent i).

Quatuor primæ infantia annos pueri domi manserunt, quos fictilibus curruum, equorum puellarumque imaginibus k), pilis, talis aliisque ludicris l) læti transegere. At quinto ætatis anno in ludum litterarium erat eundum m). Hi que parvuli vix a lacte depulsi, sive cupediarum dulcedine allecti n), sive flagellarum poenas reveriti, ludos litterarios frequentaverunt o), & æstu sive quamvis afflicti ad meridiem usque perdurantes exemplum concionatoribus inviti sane præbuerunt, quo usi, parentes in virtutis studio remissos ad similem tolerantiam & mollitiæ fugam excitarent p). In hisce scholis prima litterarum elementa q) & stilum in cera ducere r), metu sudente, didicerunt s); puerum enim nihil utile sine castigatione

i) Vol. 9. p. 410. E.

k) Vol. 8. p. 481. A.

l) Vol. 5. p. 452. A.

m) Vol. 3. p. 109. B.

n) Chrys. vol. 11. p. 354. F.

o) Vol. 2. p. 73. C.

p) Vol. 3. p. 109. B.

q) Vol. 4. p. 10. E.

r) Vol. 11. p. 355. C.

s) Quomodo utraque ars facillime doceri possit, hæc inepte explicavit Hieronymus, vol. 1. ep. 107. p. 675. A.

tionem discere, communis erat omnium ea ætate sententia t).

Quinquenni jam parvulo u) quidam, plerumque v) servus, spectatis moribus, & si fieri posset, litteratus delegebatur, qui illum perpetuus ad adolescentiam usque comes affuturus, ad scholas deduceret discenti asideret, & domum reverso audita repereret; ubi, si quid dictorum periisset, memoriam ejus hebetiorem virgis & loro interdum acere haud dubitavit x). Inprimis vero lateri crescentis pueri severus pudicitiae custos adhaesit, ut prave amantium hos e colloquio, illos e conspectu abigeret, summaque ac saepius incassa diligentia y) usus, vulgari lasciviae z) juvenem efflorescentem subduceret. Gravi itaque hoc functus officio pædagogus dicebatur, cui honor secundo a magistris loco habitus a), & suprema patris defuncti voluntas honorificum tutoris munus saepius concessit,

Verum

- t) Chryf. vol. 9, p. 324, C. Libanii epist. edit. Volfii 1119.
 u) Chryf. vol. 2, p. 167, A.
 v) Monachus pædagogus tanquam res singularis commemoratur Chryf. vol. 1. p. 96. seqv.
 x) Libanius edit. Morellii in Chryf. p. 16. A.
 y) Chryf. vol. 1. p. 88, E.
 z) quantopere foedus puerorum amor tum invaluerit, intelligitur ex Chryf. l. c. vol. 9. p. 517, B. Cod. Theod. lib. 9. tit. 7. lex. 3 & 6.
 a) Ad totum hunc locum de pædagogis cnfr. Liban. orat. pro rapete vol. 3. edit. Reiskii p. 255 seqv.

Verum enimvero auctoritatis a parentibus traditæ b) legumque auctoritate sancitæ jacturam multi deplo-
raverunt, quibus libidinosorum hominum, quorum
insultus represserant, potentia terrorem iniecit; aut
adulescentulorum protervia, quam frustra cohibere
studuerant, plurimas molestias facescivit c). Quanto
plures igitur difficultates huic muneri imminuerunt,
tanto perniciosior ea parentum socordia, qua bonum
equum potius, quam peritum pædagogum nato com-
parare studuerunt d), illamque curam, quam in as-
inario & mulione eligendo semper adhibuerant, in
custode filii dijudicando turpiter neglexerunt e).

Parvuli vero, qui vel tenuiore loco nati hisce
comitibus destituebantur, vel præ socordia domo
paterna relicta foras ludibundi oberrabant, in mediis
urbibus plagiariorum insidias f) sæpius perpesi sunt:
cupediis enim ad illos sequendos allecti, ornatu au-
reo sibi detracto, vel libertatis, vel ipsius vitæ jac-
turam fecerunt g). Cui forsitan periculo homines
provinciales obviam ire voluerunt, dum filios suos
pastro-

b) Chryf. vol. 1. p. 58. A.

c) Chryf. vol. 1. p. 89. A. Exemplum petulantiae juventutis
Antiochenae commemorat Liban. orat. pro sapete. vol. 3.
edit. Reiskii p. 255. seqv.

d) Chryf. vol. 3. p. 316. E.

e) Vol. 7. p. 605. A. vol. 11. p. 597. C.

f) De his lex Constantini Cod. Theod. lib. 9. tit. 18. lex. 1.

g) Chryf. vol. 2. p. 166. E. vol. 3. p. 99. C.

pastoribus & rusticanis enutriendos commississe perhibentur h).

Postquam vero puer ingenuus ludos litterarios, quibus infantia erudiebatur, duce pædagogo, frequentaverat, ad Grammaticos duodecennis accessit i); quibus magistris historiarum cognitione, bene loquendi scientia, poetarum interpretatione k) & metri carminumque legibus l) ad annum usque decimum quartum m) publico urbium singularum impendio

h) Cod. Theod. lib. 9, tit. 31, lex. 1.

i) Discrimen observandum inter magistros ludorum, qui litterarum elementa, & Grammaticos, qui eruditionis elementa docuerunt: horum officium multo latius patuit coll. Chrysf. vol. 4. p. 10. E. cum Greg. Naz. vol. 1. p. 333. A. Ita quoque Quintilianus, qui multo antiquior instit. orat. lib. 1. cap. 4-1. & Paulus Ægineta *περι διαιτησων* lib. 1. cap. 14. qui paullo serior vixit.

k) Grammaticus quidam Gallicus teste Sidonio Apoll. lib. 2. ep. 2. Terentij Eunuchum pueris explicavit: ipse Sidonius nepoti Hecyram lib. 4. cap. 12.

l) Ita ambitum Grammatices Gregor. Nazianz. describit vol. 1. p. 333. A. *γραμματικη γλωσσαν εξελληνιζει, και ισοριαν συλλαγει, και μετροισ επιβαται, και νομοθετει ποιημασι.* Quintil. inst. orat. lib. 1. cap. 9. quem Augustinus de ordine lib. 2. vol. 1. p. 257. C. edit. Bened. 1770. ita secutus est, ut Grammatici provinciam munere historiae docendi addito auxerit.

m) Paulus Ægineta lib. 1. cap. 14. & citante Gothofredo l. 21. §. ultima π de ann. leg. accedit exemplum Greg. Thaumaturgi, qui annos natus quatuordecim rhetoricen aggressus est. In Panegy. Orig. p. 55. C. coll. p. 56. B. edit. Parisiis 1622.

dio n) fuit imbutus. Nihil interea pueri, ne adolescentes quidem, de disciplina Christiana o), quod in ea ætate mirum videri posset, nisi quando ecclesiam forte adirent, didicisse videntur. Adeo ut puberes facti notitiam sacræ scripturæ non nisi levissimam habuerint p). In scholis vero Grammaticorum Homerus aliique poetarum libri q), quippe quos magistri, aut ipsi gentiles, aut hisce unice perlegendis assveri, exponere soliti essent, puerorum manibus semper terebantur: clericis licet renuentibus, qui potius horrenda quædam de æterno supplicio, quam fabellas græcicas menti teneræ instillari svadebant *).

Quicumque artem quandam mechanicam filiis tradi voluerunt, artis magistro certum tempus deficientes, intra quod institutionem absolveret, pueros cum eo habitatum miserunt, aditu domus paternæ omnino interdicto, ut cum magistro continue versantes artem facilius celeriusque discerent r). His vero

n) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 1.

o) Chryf. conquestus est, quod puerorum doctores sacræ scripturæ legendæ haud incubuerint, vol. 4, p. 350. C. nemo ullum psalmum novit, vol. 11, p. 392. G.

p) Chryf. vol. 8. p. 188. Multis Constantinopolitanis liber actorum ne nomine quidem fuit notus, Chryf. vol. 9. p. 1. A. coll. vol. 11. p. 91. B.

q) Chryf. vol. 11. p. 160. A.

*) Chryf. vol. 11. p. 521. B.

r) Chryf. vol. 1. p. 108. E. vol. 2. p. 368. D-E. vol. 8. p. 343. C.

vero exceptis coeteri pueri in domo paterna hucusque permansisse videntur; attamen raro providam patrum suorum in se curam experti sunt. Nam patres, dum divitiis tota mente inhiarent s), se suo officio egregie defungi crediderunt, si filiis alimenta praeberent t), protervos verberibus correptos interdum admonerent u), parvulosque auro diligenter ornatos secum ad spectacula saepius traherent v). Alii, hanc indulgentiam magnopere vituperantes, filios juvenes veluti virgines conclavi abditas custodiverunt x); denique multi omnem curam puerorum a se nullam uxoribus demandaverunt y).

Muliebris vero educationis vim ad vivum depinxit Julianus imperator, qui, cum lascivos Antiochenorum mores deridere vellet, ex persona eorum locutus z) " nullo modo honestum esse, scripsit, neque approbandum, juvenum petulantiam corrigere, lasciviamque coercere. Id enim caput libertatis eripere & diminuere, hominesque facultate, quidquid velint, dicendi faciendique privare. Itaque praclare Antiochenenses, cum scirent, libertatem omnibus

s) Chryf. vol. 7. p. 604. E.

t) Vol. 3. p. 316. D.

u) Vol. 4. p. 48. E.

v) Vol. 6. p. 274. C. vol. 8. p. 16. D.

x) Vol. 4. p. 710. A.

y) Vol. 3. p. 319. A.

z) Jul. Misopogon. p. 336. edit. Spanheimii.

bus in rebus esse tuendam, primum suis uxoribus
 "permisisse, ut seipsas regerent, quo magis liberae
 "ae dissolutae sibi essent. Deinde eis concessisse, ut
 "liberos suos educarent a), ne forte parvuli asperiora
 "vitae initia experti, ferviles dein evaderent, juve-
 "nesque facti viros natu majores discerent revereri,
 "tandemque hac consuetudine erga principes quoque
 "suos fierent verecundiores". Si igitur filius, hac
 disciplina enutritus, hippodomis ac theatris jugiter
 interesset; haec urbanitatem sapere pia mater asseruit:
 si arrogans esset, fiduciam, si prodigus, humanita-
 tem, si ferox, fortitudinem, laudibus praedicavit;
 vicinae vero filium, si forte quidam ob temperantiam
 laudare sustinisset, mox illa rusticitatem ejus irrisit,
 illius modestiam timiditatem dixit, & verecundiam
 imbecillitatem nuncupavit; quod vero splendoris con-
 temtus animum fervilem, & injuriarum tolerantia men-
 tis infirmitatem proderent, quovis pignore contem-
 dit b).

Non lata igitur talis portendebat pueritia, quam
 inter servulorum lasciviam c), in urbium deliciis
 trans-

a) *Εἴτα γυναῖκαῖο συνεχάρησατε ἀναγεῖν τὰ παῖδια, μήποτε
 μὲν ἀρχὴν περὶ αὐτὰ πρᾶξτε, ὅταν ἐπιτα ἀποφανθῆ δεκά.*
 Versio latina hujus loci in edit, cit. sensu commodo ca-
 rere videtur.

b) Chryl. vol. 1. p. 87. B. istius loci sententiam mutatis verbis
 expressi.

c) Chryl. vol. 1. p. 591. E. p. 592. A.

transactam, ad litteras quidem discendas præceptorum verbera d), ad perulantiam vero insignem indulgentia parentum, ducere consueverant. Num iuventas forsitan vitia ineuntis ætatis emendaverit, nunc videbimus.

Ut adolecentes studia, quæ liberalia dicerentur, rite absolvent, eloquentiæ professores audiendi erant, præter Grammaticos unici iuventutis magistri autoritate publica per omnes provincias constituti; qui, prouti facundiam aut græcam aut latinam tradiderint, vel Sophistæ, vel oratores dicti sunt e). Cum itaque ab omnibus sive honores capessere f), sive divitias cogere g), sive etiam architecturæ artem discere voluissent h), artes illæ liberales requirerentur, factum est, ut urbium minorum alumni, rhetoribus domi destituti, aut Athenas i), aut Romam k), aut Constantinopolin l) a parentibus dimitterentur. Quicumque vero in aliqua urbe imperii nobiliore nati erant, habuerunt quidem, quos apud se dicendi magistros audirent: at tamen optimus quisque

d) Cnfr. Ausonii exhortatio ad nepotem v. 24-32.

e) Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 3 & ad loc. Gothofred.

f) Hoc sane colligi posse videtur ex Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 1. in fine, & lib. 14. tit. 1. lex. 1.

g) Chryf. vol. 7. p. 604. B. inpr. Chryf. vol. 1. p. 84. D.

h) Cod. Theod. lib. 13. tit. 4. lex. 1.

i) Liban. ep. 627.

k) Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 1.

l) Themistius orat. 4. p. 61.

que litteris inclarescere cupiens inclytas Musarum sedes perere m) consuevit.

Scholares igitur Romam profecturi litteras, quæ natales & conditionem indicarent, a iudicibus provincialibus acceperunt; his adventu suo apud Magistros Censuratis, in primo statim introitu studia profesfi sunt, quibus operam navare proposuerint. Alii magistratus, quibus singulorum hospitia nota erant, moribus observandis imminuerunt, curam adhibentes, ut turpes consociationes fugerent, nec spectacula frequentius adirent, nec intempestiva adpeterent convivia. Si vero quis non ita se in urbe forte gereret, ut liberalium studiorum dignitas poscere videretur n); publice verberibus affectus, statimque navigio impositus, domum pellebatur: honestis scholaribus ad vicefimum usque ætatis suæ annum Romæ commorari licuit, post id vero tempus si sponte remeare negligerent, a Præfecto urbis cum

m) Ita Gregorius Nazianzenus & Basilius Cæsareensis peregrè profecti sunt Greg. Naz. oper. vol. I. p. 326. A. Juvenes Antiochenfes Athenas, Liban. ep. 627. Chryf. vol. I. p. 109. B. Gallici juvenes Romam petierunt. Hieron. vol. I. ep. 125. p. 929. B.

n) Narrat Augustinus rhetorices aliquando Romæ doctor confess. lib. 5. "scholares quidem Romanos Carthaginensibus moderatiores esse, hunc vero pessimum morem Romæ vigere, ut scholares, postquam scholas alicujus doctoris diu frequentassent, ad alium se subito transferrent, priorem mercede debita defraudantes."

cum dedecore o) ad patriam mittebantur. Matriculae Breves dictæ singulis annis principi datæ sunt, quibus imperator singulorum scholarium & conditione & eruditione comperta, quando sibi futuri essent necessarii. ipse judicare posset.

Remisior autem disciplina erat eorum, quos litterarum cultores Athenæ prisca scientiarum sacra aluerunt. Hæc enim urbs, quæ favitate Syllana everfa, Hadriani imprimis munificentia restaurata fuit, ab ævo inde Constantini sophistarum feracissima deprehenditur p); qui temporum barbarie clariores facti, cum juventutem vim suam in dicendo admiraturam undiqve confluere q) cernerent, cito in superbiam abierunt. Succesit dein invidia, si forte discipulis pluribus hic vel ille gloriaretur, quæ veluti furibundi unus alii obtreclare, alter alteri discipulos subducere, & clam & aperte conati sunt. Ad discipulos quoque pestis illa transit, qui tanto ardore vel tanta potius infania magistros coluerunt, ut æmu-

los

o) Lex Valentiniani lata an. 370. Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 1. Copiosam dissertationem in hanc legem exaravit Conringius. Exstat in antiquitatibus acad. edit. Göttingæ 1739.

p) Vetus orbis descriptio edit. Genevæ 1628. in 4to. p. 31. cum notis Gothofredi p. 37. Confr. Eunapii vita thetorum.

q) Eunapii Julianus p. 119. Eunapii Proæresius p. 138. Symm. lib. 5. ep. 35.

los eorum omnimode carpere, auctoritatiqve illorum detrahere, diligenter studuerint; quin mutuis disidiis ad iurgia usque & digladiationes prorumpentibus r), multi, milites potius quam eloquentiae studiosi, cicatrices ex vulneribus in lyceo acceptis retulerint s). Alii occultis insidiis rem gerentes, urbes, vias, portus per omnem Graeciam occupaverunt; ut, quisquis accessisset juvenis, mox obsequiis delinitus in manus suas incideret. Hunc dein hospitio exceptum alii consiliorum focii variis dictariis cavillationibusque lacesiverunt, quas ut arceret juvenis timidior, se totum hospiti ducendum permisit t). Viguit quoque Athenis mos quidam inaugurangi, quo scholares advenam sollenni quadam pompa ad balneum deduxerint, dein illum, terrore quodam subito ibi injecto percussum, tum demum salutaverint aequalem u). Juvenum vero petulantia bellis academicis exercita ipsis etiam magistris, qui illam, ne ipsi quidem imbelles v), interdum fove-

rant,

r) Himerii Sophistae Eclogae edit. Wernsdorf, nota editoris ad orat. 22. §. I.

s) Liban. ep. 627. Eunapii Praef. p. 141.

t) Greg. Nazianz. vol. 1. p. 327.

u) L. c. p. 328. A.

v) Liban. ep. 627. de doctoribus Atticis haec scribit "eorum
"alii praesensio molli somno in rerum omnium abundantia
"capiendo indigent, aliis vero, fortasse magistris opus
"est, qui doceant ad causas agendas doctrinam non ar-
"ma requiri."

rant, plurimas molestias facescivit x). Athenæ autem laudibus litterarum, quibus ad regnum usque Arcadii floruisse videntur, rursus excederunt. Philosophia inde deducta, omnes Ægyptum versus, Attica relicta, tendebant; & si quis invitus ad Atticam appellere cogeretur, per vacua Lycæi atria & porticus imaginibus spoliatos oberrans, mala precabatur nauclero, qui navigantem in loca tam deserta, mellatorum domicilia derulerat y).

Quod autem Constantinopoli attinet, Constantinus, novas imperii sedes juvenum frequentia augere conatus, litterarum ibi magistros, ut tanto plures edocendo vacarent z), variis immunitatibus ornavit. Successores etiam, librorum collectione publico impendio facta, de litteris promovendis bene mereri studuerunt. Ita Constantius quamplurima volumina Constantinopoli colligens nota pariter ac ignota volumina ex imminente oblivione eripuisse fertur: curatore porro totius negotii constituto, homines artis

D 2

criticæ

- x) Duo exstant Himerii declamationes, 19na & 20ma, contra Auditorum contumaciam.
- y) Ita saltem Synesius, qui itinere maritimo Athenas vitare cogebatur. Syn. ep. 135. edit. Petav. p. 272. A. Qued igitur Athenarum opes a Gothis Alarico duce fractæ fuerint, hoc Synesii loco & Claudiani in Ruf. lib. 2. p. 191. accedente Hieronymi ep. 60. p. 343. A. efficitur quidquid dixerit Zosimus lib. 5. p. 512 - 513. edit. Cellarii.
- z) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 3.

criticæ peritos adhibuit, qui locis auctorum male sanis utilem admovent medelam a). Huic dein bibliothecæ antiquarios, quatuor Græcos & tres Latinos, ad codices componendos vel pro vestutate reparandos præfici, eosque cum ministris nonnullis vilioribus publico stipendio ali, Valens imperator edicto iussit b). Illis vero iuvenibus, qui discendi studio illuc confertim festinaverant c), injuncta erat necessitas illos modo professores audiendi, qui iussu principis intra auditoria Capitolii docuerunt d). Eo loco porticus pulchræ & capaces, professorum scholariumque commodis inservientes, erant extractæ, in quibus, ne forte magistri sibi invicem obstreperent, sua cuique pergula erat assignata e).

Clasfis vero rhetorum, cui omnis omnino juvenetas scholastica ad annum saltem decimum octavum operam dedisse videtur, gens erat vana plerumque & jactantior, cui summæ erat laudi quæstionibus captiosis æmulum irretiisse, de re vero quacunquæ oblata haud pari dicendi copia ex utraque parte differuisse, sum-

a) Themistius orat. 4. in Constantium p. 59-60. edit. Harduini.

b) Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 2. cnfr. de ministris conditionalibus Cod. Theod. vol. 3. p. 382. col. 1.

c) Themistius orat. 23. p. 294. B.

d) Regio octava & veteris & novæ Romæ dicebatur Capitolium.

e) Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 3. lib. 15. tit. 1. lex. 53.

summum dedecus; qui sententiis pulchre concinnandis unice intenti, & heroum potius Homericorum mores quam æqualium suorum indolem rimantes, declamatores forsitan in scholarum umbraculis subfelliorem plausus venaturos instituere, vix autem oratores foro aptos, nedum viros rebus gerendis idoneos, disciplina sua formare valuerunt.

Nihilotamen fecius hi homines ob luxurians dicendi genus, genio sæculi accommodatissimum, præcipua apud principem gratia, inter cives auctoritate pollebant. Digna profecto quæ exscribantur Constantii Chlorigeræ verba, quibus Eumenium Augustæ (Autun), urbe Galliæ, eloquentiæ professorem constituit f). "Quod aliud præmium", ita scripsit, "civibus hujus urbis a me bene meritis, quam illud, conferre debemus, quod nec dare potest, nec eripere fortuna? Unde auditorio huic, quod videretur interitu præceptoris orbarum, te vel potissimum præficere debuimus, cujus eloquentia &c." Salarium quoque annum sexcentorum millium nummorum (26000 livr.) g) addidit. Magnus etiam Constantinus, "ut favore suo mentes," ut ipse ait, "doctrinæ deditas aleret & irrigaret, quasi clivosi tramitis supercilio rivus
"elicitus

f) Eumenii orat. pro scholis instaurandis edit. Balduini, Parisiis 1570. in 4to. p. 22.

g) Ex computatione Papillonii Bibliothecæ des auteurs de Bourgogne vol. 1. p. 203.

"elicitus scaturientibus venis arva arentia temperat h)" lege sanxit; & oratores & sophistas cum rebus uxori-
 bus & filiis esse immunes, ipsisque mercedem & salaria reddenda, homini vero, qui illos viros veluti sacrosanctos in jus rapere auderet, mulctam centum millium nummorum mox esse infligendam i). Nec non Constantius per paterna incedens vestigia omnem curam adhibuit, ne litteraturæ (eloquentiam inprimis intellexit), quam omnium virtutum k) maximam esse dixit, sua præmia denegarentur l). Denique ex sequentium imperatorum constitutionibus, oratores & Grammaticos per urbes clariores totius romanæ ditio-
 nis m), qui civitatum redditibus alerentur, constitu-
 tos fuisse, colligi posse videtur.

Nec

h) Epist. Constant. ad Porphyrium vid. Gothof. comm. in Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 1. p. 23. col. 6. Ita sermo profanus & ipsa edicta imperatoria v. c. Cod. Theod. lib. 10 tit. 21. lex. 3. cothurnato sermone turgebant, dum carmina, si versus Claudiani excipias, fervore poetico plerumque destituta humi serperent v. c. initium carminis Ausonii de sororis filio morte præmatura abrepto:

Herculane, qui profectus gremio de nostro & schola,
 Spem magis quam rem fruendam præbuiti avunculo,

i) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 1.

k) *Ἀριστεύων* dotum animi.

l) Cod. Theod. lib. 14. tit. 1. lex. 1.

m) De Gallia & utraque Roma cnfr. Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 11. lib. 14. tit. 9. lex. 1. 3. De Carthag. Salvian.

Nec minor rhetorum æstimatio inter cives viguit. Quando illorum aliquis urbem aliquam ingrediebatur, mox omnes ad illum spectandi salutandi gratia uno impetu currere n); hunc juvenes veluti portentum suspicere, & lateri ejus se certatim agglomerare o). Declamationibus triduo ante publice indictis p) multitudo audiendi cupidior subsellia cuneata q) theatri in hos usus instructi mature implevit r). Orator, sollicitudine eventus ancipitis anxius s), in excelsa cathedra processit t), vestimenti aut nitore pom-

Salvian, 170. Cæsareæ & Byzantii rhetores fuisse fidem facit Greg. Nazianz. orat. 20; de Antiochia probat exemplum Libanii. Quod vero subsidia sollennia juventutis magistris Romæ teste Symmacho lib. 5. ep. 35. fuerint detracta; id quidem ob imminentem alimentorum inopiam factum esse videtur, Amm. Marcell. lib. 14. cap. 6. p. 20. Nec ullo jure cum Conringio antiqu. acad. diff. 1. p. 20. inde colligere licebit. quod artium liberalium magistri eadem in provinciis fuerint perperesi.

n) Chryf. vol. 11. p. 162. D.

o) Themistius orat. 23. p. 299. A. "Simulac incolæ Galatiæ pallium aliquod adspexerint, statim ex eo veluti ex magnere feramenta dependent."

p) Ita Themistius, qui morem sophistarum imitatus est. p. §13. D. Interdum invitatio ad diem crastinum facta Themist. p. 243. A.

q) Sidon. Apoll. lib. 9. ep. 14. p. 604. edit. Savar.

r) Theatra commemorat. Them. I. c. & orat. 28. p. 341.

s) Sudare veluti sophistam declamaturum proverbio ferebant Crescoll. theat. rhetor. p. 235.

t) Them. orat. 21. p. 43. A.

pompam aut squallore jactantiam plerumque profere-
rens u). Dein favore audientium blanditiis sibi con-
ciliato v), vel præparatus, vel extemporalis x), in-
tento ore & sermone cothurnato vel Agamemnonis
iras, vel Ulyssis astutiam, vel miserabilem Trojæ
cladem exposuit; mox, quid Ajax ob erepta sibi
Achillis armâ sciens dicere debuerit; quid Ulysses
secum differuerit in spelunca Polyphemi deprehen-
sus, sermone prolixo agitatum. Sæpe oratio ad mo-
res pingendos conversa, nunc parasitum descripsit
æqui contumaciâ epulis splendidis frustratum; nunc
virum morosum loqvacitatis uxoriæ tædio mortem
sibi adsciscere conantem y): sæpius majore auctoris
commodo principum præfectorumque laudes, rerum
gestarum mediocritatem arte ornandi superatura, in
immensum auxit. Nec defuerunt, qui ingenii uber-
tatem in sterilitate argumenti tanto illustrius proba-
turi, in febris quartana laudanda, in culice descri-
bendo, in calvitii encomio omnes Atticorum flores
& pigmenta consumserunt z).

Tan-

u) Sidon. Apoll. lib. 9. ep. 11. p. 579.

v) Them. orat. 24. p. 302. A.

x) Them. orat. 25. p. 310. C. Eunap. Proæref. p. 159.

y) Celeberrima hæc fuit Libanii declamatio, ad quam audien-
dam non modo homines litterarum studiosos convenisse,
sed etiam opifices urbis Antiochiæ officinis relictis con-
ferentim una cum permultis mulieribus accurisse narrat
Basilius Cæsarens. ep. 354.

z) Exempla omnium harum declamationum sat multa præbe-
bunt recensensus operum Dio Chysofomi, Libanii, The-
mistii

Tantis itaque moliminibus nec successus defuit: jam in orationis flumine sententiarum flosculi, & per fines singulorum capitulorum acuta quaedam breviterque conclusa, immanes audientium clamores, ut theatra sonitu quaterentur, excitare consueverant a). Finita vero oratione cuncti divinum sophistæ pectus, velut simulacrum alicujus Dei, interdum amplecti, alii pedes, alii manus supplices deosculari; nonnulli Deum, quidam Mercurii eloquentiæ præsidis imaginem compellere b), honestissimoque comitatu post actiones gloriosas domi reducere c). Magistri igitur viam, quæ ipsis lata admodum ad gloriam laudemque patuerat, juvenibus quoque curæ suæ commisisse calcandam esse merito judicantes, hanc sibi institutionis suæ metam proposuerunt, ut idoneos formarent declamatores. Juvenes vero vel optimæ indolis, qui magistros in re tenui non tenuem gloriam adeptos

missi & Synesi: multa quoque collegit Crescollus in theatro rhetorum lib. 3. cap. 7-11. Autor ob eruditionem probabilis, si modo omnia per omnes ætates haud inter se perperam miscuisset.

a) Sidon Apoll. lib. 9. ep. 14. Hieron. ep. 52. p. 25. Eunapius in Proæresio p. 155. Tales acclamationes etiam Libanius adamavit ep. 280. Themistio frequenter contigerunt, init. orat. 23. p. 282. Omnes sophistæ plausuum cupidissimi erant. Greg. Nazianz. carmen de vita sua p. 5. B. vol. 2.

b) Eunap. Proæresius p. 147. p. 155.

c) Lib. cit. p. 149.

adeptos mirari consueverant, quantumvis laudem præ
rhetorica spernere facile adducti sunt.

Exemplum istius methodi, qua rhetores in do-
cendo usi fuerint, Libanius præbebit; qui de negotiis
suis hybernis ad amicum perscribens d), narrat,
"se recitationes suas publicas a decertatione adver-
sus aliquam orationem Demostenis exorsum fuisse,
& oratoris istius sententiam multiplici vice refu-
tasse. Seprendecim juvenes sibi in initio adfuisse,
dein vero, cum docendo instaret, eorum numerum
ad quinquaginta crevisse; tum provinciæ rectorem
advenientem oratione brevi, sed omnibus proba-
bili, a se fuisse exceptum; dein Zenobio, rhetori
defuncto, & monodia, & oratione panegyrica ab
omnibus laudata, se parentasse: inprimis vero sibi
autoritatem accessisse, quod, declamatione quadam
fictitia instituta, rogatus, cum in media oratione
versaretur, ut pari arte causam contrariam ageret,
hanc celerrime scripserit, & pari arte confectam
coram admirantibus recitaverit." Adolescentes ve-
ro in scholis rhetorum sedentes primo quidem, ut
concinnitati & elegantiae sermonis advescerent, a ma-
gistro dictata calamo excepisse, & poetis Homero
inprimis legendis interpretandisque e) aliquamdiu
incubuisse videntur; dein proprio Marte aliquid ela-
bora-

d) Liban. ep. 407.

e) Exemplum afert. Crescoll. l. c. lib. 4. cap. 5. p. 397.

boraturi f), initio a svaforiis facto, ad fictas controversias componendas transferunt g). Omnia itaque, quæ in sophistarum theatris fieri solebant, in scholarum umbraculis usurpantes, nunc, studiorum socio declamante, proni atque succincti ad omnem clausulam cum indecora exultatione confurgere, nunc pari levitate recitationem sibilis mutuis excipere parati, prouti dicentis aut favor aut odium svasisset h). Interdum disputandi quoque certamina inter se invicem & imprimis cum æqualibus argutiarum minus peritis instituerunt, ut puerilem adversarium decipiendi artem magistris simillimi ostentarent i). Quicumque vero scholares segnes & remissi, tempore feriis haud destinato k), sphaera potius ludere & cursu contendere, quam ceram litteris implere, studuerunt; corio quidem bubulo e veterno suo excitabantur l). Professores enim eloquentiæ magnam in discipulos potestatem usurpasse perhibentur. Ita in opusculis ipsius Libanii, quem sophistarum ea atate

te

f) Huc pertinet *γραμματειον* codex orationibus referta, quam e scholis retulerunt. Liban. *sep.* 829.

g) De his Lactantius *instit.* div. lib. 1. cap. 1.

h) Hunc morem cum vituperio jam commemoraverunt Quinctil. *instit. orat.* lib. 2. cap. 2. 12. & Plutarch. de auditione in opp. vol. 6. Lips. 1777. p. 149. & 160. Eundem innuit Themist. *orat.* 24. p. 304. A. B.

i) Greg. Naz. in vita Basilii *orat.* 20. p. 328.

k) Agebantur enim feriæ æstiva Liban. *ep.* 1036 & 1235.

l) Himerii *orat.* 22. §. 7. edit. Wernsdorsii. Liban. *ep.* 1119.

te principem appellare licebit, rhetor sistitur editiore loco veluti iudex residens m), superciliis adductis visu terribilis, iracundiam præ se ferens, nihilque placidam fronte promittens; tum juvenis trepidus & submissus ad illum accedere, oratiunculam forte offerens, quam de themate sibi proposito elaborasset, aut fictam declamationem a seipso excogitatam, aut pensum alicujus libri memoriter recitaturus n): si opus discipuli aliqua reprehensione dignum, mox bilis magistro moveri, convicia, verbera, & minæ in posterum effundi, si vero sese eximie probasset, auctori illæsum abiisse in lucro quidem ponendum. Cum igitur munus adolescentes tundendi (*μειρακία αποτυμπανίζειν*) inter præcipua rhetorum negotia referretur o), accidit, ut nonnulli, dum mercedem docendi fatiis grandem p) præter Calendariam strenam & sportulam saturnalitiam q) exigerent, parentes vero in illa solvenda negligentiores deprehenderentur r), sua in juvenes potestate turpiter abusi, miseros

m) Liban. in Christi edit. Morell. p. 15. C.

n) Ita interpretatus sum verba Libanii: *νεον ποιησομενον την επιδειξιν, ὡν ευρειν, ὡν συνεβηκε, μνημις επι τατοις.*

o) Them. orat. 21. p. 251. B.

p) Aufon. de prof. Butdeg. 17. v. 10. Pueros Grandi mercede docendi formalti rhetor.

q) Liban. de festo Calend. Hieron. in Eph. 6 vol. 7. p. 666. B.

r) Acerbe hac de re conquestus est Libanius orat. pro rhetoribus vol. 2. p. 217. edit. Reiskii.

miseros parvulos, qui non essent solvendo, verberibus variisque tormentis sævisime excruciant s).

Disciplinis vero, quas in scholis Grammaticorum rhetorumque traditas hactenus enumeravimus, artium liberalium ambitus absolvebatur t). Nec gymnastica, nec musica, summæ olim laudi inter Græcos habitæ, probo honestoque juvene satis dignæ credebantur. Et gymnica quidem exercitia juvenus effoeminata lubenter detrectasset, quippe quæ campum apricum & arenæ pulverem ægre perpessa fuisset; patriam præterea, conductis barbarorum copiis defendendam, non suis lacertis egere facile crediderit. Si vero lusus magis quam exercitationis gratia tempus in palæstris tererent, a sophistis vel plagis affecti u), vel verbis increpiti, admonebantur, ut clausis palæstris, ludis potius litterariis se totos darent v). Multum quoque sacerdotum monita

s) Them. orat. 23. p. 289. B. C. Dicit quidem Themistius hoc loco & orat. 21. p. 261. familia de philosophis afferens, pueros inopia & orbitate pressos, atque adeo pauperrimos, hæc fuisse perpressos: tales vero pueros magistris avari ne in scholas quidem admisissent. Præterea crudelitas illa, unde ne quidem lucri aliquid redundaret, tam immanis est, ut illam a Themistio, ut majorem erga inimicos invidiam concitaret, fictam esse crediderim: causam itaque sævitæ probabiliorem apposui.

t) Hic saltem usus loquendi viget in omnibus legibus eod. Theod.

u) Liban. ep. 1119.

v) Himerii orat. 22. §. 7.

nita contulisse videntur, qui, cum castitati inprimis tuenda invigilarent, nudos juvenum congressus jam inter Græcos male audientes non potuere non summo opere vituperare.

Musicen vero, quam juvenes, Romæ quidem honesto loco nati, jam pridem neglexerant, quia nulli, quod tibiis caneret, laudi verteretur, ea inprimis ætate, moribus lapsis, luxuria aucta, ita pessimus quisque sibi propriam vindicaverat; ut convivia, in quibus nulla sonaret cithara, poetæ x) æque ac concionatores commendaverint y). Cum præterea illi, qui artem callerent, aut psaltriæ essent, quæstus corpore facientes z), aut tibicines, a tenera inde ætate paganorum sollennia celebrare sverti, sponte intelligitur, quantum pii parentes a talibus magistris conducendum abhorruerint a). Hinc tandem accidit, ut quam artem Græci, Deorum munere in commoda mortaliū inventam, lætis carminibus olim celebrassent, eandem posteri, veluti fraude Saranæ in perniciem peccatorum excogitaram, diris quam maximis nunc devoverint b).

Phi-

x) Claud. in cons. Stilich. lib. 2. v. 141. nullo cithara convivia cantu, non pueris lasciva sonant.

y) Basil. Magn. vol. 1. p. 490-91.

z) Cod. Theod. lib. 15. tit. 7. lex. 10.

a) Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 679. E.

b) Chryf. vol. 3. p. 195. D. tibus & fistulas veluti turpes a nuptiis arceat, vol. 9. p. 322. D. Cymbala & tibus pompæ

Philosophiæ autem disciplina maturiores demum
 adolescentes exercebantur c); quamvis pueris nobi-
 libus ne domestici quidem deerant philosophi. Mos
 enim Constantinopoli saltem viguit, quo servulus
 quidam domini fastuosi cura litteris paululum imbu-
 rus, tum libertate donatus, philosophi sibi nomen
 arrogaret, dein hoc titulo fretus, pristinis sordibus
 nova superbia auctis, pessimas pecuniam rapiendi &
 alios criminandi artes, apud dominum tanto confi-
 dentius exerceret d). Huic igitur homini, aut he-
 rum potantem turpiter adulari, aut somnum post
 multam crapulam difficilius capienti, præclare de tem-
 perantia disserere, potius curæ cordiqve fuisse facile
 colligitur, quam philosophiam, rem ipso patre ju-
 dice parum utilem, quippe quæ aditum ad honores
 divitiasque capesendas minime aperirer e), puero
 renitenti tradere. Alia philosophorum gens pallio,
 barba & baculo tumida, per urbes provinciasqve
 orien-

pompæ diaboli jungit. vol. 10, p. 106. C. symphonias
 dicit satanicas, vol. 11, p. 330. B. quæ canantur fidi-
 bus, non nisi demonum cantica esse asserit. Hieron. ep.
 54, p. 287. E. fidicinas & psalterias diaboli choro an-
 numerat.

c) Chryl. vol. 11, p. 354. E.

d) Them. orat. 21, p. 246-249, qui in hoc hominum-genna
 ita erat incensus, ut ullum aut servo, aut coquo, aut
 pistore natum, ob vitium stirpis philosophum posse eva-
 dere, temere negaverit.

e) Them. orat. 26, p. 321. A.

orientales miseri ventriculi causa, ut ait Chryso-
 stomus, vagabatur f); & in sacros aulae recessus, si for-
 tuna daret, penetrare summopere gestiit g). Non-
 nulli grammaticorum rhetorumque munera præ ino-
 pia susceperunt h). Alii in pergulis privatis, mag-
 nam ab adolescentibus mercedem duriter exigendam
 pacti, de virtutis præ divitiis præstantia graviter
 differuerunt i). Attamen nec moribus egregius, nec
 lucubrationes edendo, nec discipulorum excellentia,
 sed valida inprimis memoria, quæ infinita & volu-
 minum & scriptorum nomina figillatim recensere
 posset, eminere conati sunt k). Si quis in sermone
 philosophico forte hospes ad illos de hoc vel illo scisci-
 taturus accederet, tum illi, vöculas obsoletas & præ
 vetustate omnino obscuras colligentes, aures ejus ita
 diverberare, ut hæc sesquipedalia verba cohortescens,
 terrore percelleretur, & vox illi pene deficeret; si
 iterum rogando instare auderet, illi denuo difficilio-
 ribus adhuc terminis ferire, & tandem, omnibus *δη-
 τασθεν κατελθα* multisque allegationibus exhaustis, se
 discendi cupido pedibus subducere, & illum, se ad-
 huc dubitare fatentem, ob miram inscitiam & ingenii
 tardi-

f) Chryst. vol. 2. p. 173. p. 189. D. vol. 12. p. 372. A.

g) De philosophis aulicis Chryst. vol. 11. p. 161. D.

h) Them. orat. 21. p. 251.

i) Id. orat. 26. p. 315. D. orat. 21. p. 261. C. D.

k) Id. orat. 21. p. 252.

tarditatem plurimum irridere l). Cum itaque, philosophiam habitu & sermone præferre, res esset minime ardua, immunitatibus vero multis hanc scientiam professi fruerentur m), plurimi vicatim philosophi exorti sunt; donec Valentinianus edicto prohibuit, ne quis, pallio indutus, urbe sua natali relicta, per alias urbes immunis discursaret, nisi optimatibus civitatis forte probatus a colluvione fecerni mereretur: turpe enim Imperatori visum, illos patriæ functiones ferre haud posse, qui etiam fortunæ vim se laturos profiterentur n). Si vero varias immunitates excipias, nullum publicum salarium philosophiæ doctoribus solum fuisse videtur, donec Theodosio juniore placuerit professoribus novæ Romæ unum addere, qui "arcana philosophiæ rimaretur."

Philosophiæ autem scientia in duas partes divisa erat, quarum una res divinas, altera humanas explicavit. Prior de pluviis, ventis, tonitribus, de arcu coelesti,

l) Id. orat. 21. p. 253. C. D.

m) Jam Antoninus Pius, teste Julio Capitolino, in Antonino Pio cap. 11. varia philosophis concesserat, Theodosius vero junior privilegia & immunitates a prioribus imperatoribus datas novis auxit. Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex 16.

n) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 7. Quod lex, per viros probatissimos, optimates innuerit, lex quinta ejusdem tituli docere videtur, quamvis Gothofredus hanc sententiam haud amplexus sit.

coelesti, cur stellæ omnes non easdem cum cælo conversiones haberent, unde tantus in nive candor, cur nulla per hiemem grando eadere soleret, unde mare falsum, & argumenta similia, copiose tractavit. Posterior vero, quomodo homo honestus evaderet, quid ad domum rite constituendam, quid ad rempublicam bene regendam pertineret, exponere conabatur. Dum vero hanc pauci, quia argumentum spreverint vulgate, tractandam sibi sumferint; illam plurimi ratiociniis vanis & a rerum usu plerumque remotis persequi studuerunt o). Fuerunt quoque philosophi, qui logicen a sophistis, ut videtur, occupatam, & dialecticam callentes; artem, qua homines dicendo persvaderi possent, sibi vindicaverunt p). Omnes vero hujus scientiæ doctores fora plerumque & turbas hominum vitabant, nec sophistarum more palam prodire ausi, in cellulis suis privatim docuerunt q); quam quidem consuetudinem primus & forte solus immutavit Themistius, qui Constantinopoli multos annos r) salubria de moribus præcepta, multis acclamantibus, in publico suggestu dedit.

Quicumque vero insigni philosophandi ardore flagrabant, Alexandriam Hypatiæ sedem petierunt s);
cujus

o) Them. orat. 26. p. 327-328.

p) l. c. p. 328. D.

q) Id. orat. 26. tot. orat. 28. p. 341. D.

r) Id. orat. 26. p. 313. D.

s) Synes. ep. 135. Socrates hist. eccles. lib. 7. cap. 15. infr. exemplum Eunapii in Proæresio p. 162.

cujus pariter ac urbis fama ob laudem philosophiæ studio partam per omnem terrarum orbem ferebatur r). Postquam vero Hypatia, Cyrillo immani plebem favientem instigante, morte miserrima perierat, bonæ artes ab urbe discordia civili furente aufugisse videntur: ut postea cives Alexandria, si forte urbis suæ quoad litteras promovendas dignitatem rueri vellent, pristinam tantummodo doctrinæ laudem in memoriam studuerint revocare u).

Illi denique juvenes, qui sacris Christianorum nondum initiati fervido arcana quævis rimandi studio ferebantur, ad Ædesium discipulumque ejus Chrysanthium, magna inter multos fama usos, Pergamum contenderunt v). Ne vero sacris avitis & toti vaticiniorum generi addictissimi x), a Christianis summa rerum potius durius tractarentur, silentium mysteriis congruum in scholis observare coeperunt: ita ut discipulos ab ineunte ætate sibi adhærentes annodum demum ætatis vicesimo genuina sua doctrina imbuerent confecerint y). Quæ quidem disciplina, priscis philosophorum orientalium placitis haud abfimilis, dum res coelestes Deorumque sive spirituum ordines accurate investigaret, tanta polluit auctoritate, ut fatorum

E 2

rum

t) Expof. totius mundi cap. 18. & not. Gottof.

u) Conringii antiqv. acad. p. 233.

v) Eunap. Chryfanth. p. 189. p. 203.

x) l. c.

y) Eunap. Ædes. p. 36.

rum vias pandere z), & homines instinctu divino implere perhiberetur a). Quin artis illius magistros, nunc inter orandum sublimes plusquam decem cubitos humo raptos, & corpore vestimentisque in aureum colorem fuisse mutatos b); nunc nutu forte adstantium admurmuratis voculis genios coelestes e fontibus evocasse c), discipuli creduli narraverunt. Post aras vero Deorum a Theodosio everfas, cum juvenes, sive gentiles essent, ab hisce artibus veluti magicis & divinatricibus d) deterrerentur, sive Christiani, omne cum spiritibus, quippe demonibus, commercium cane & angve pejus fugerent; huic disciplinæ non philosophiæ luce, sed nova superstitione fractæ, quamvis tanta promitteret, asseclæ defuisse videntur.

Quot vero aut quosnam vitæ suæ annos adolescentes philosophiæ studio impenderit, haud definire licet. Plurimi enim ad studia, quibus honores capesserent, properantes, hanc disciplinam vel omnino negligere, vel fere anno ætatis suæ decimo nono leviter degustare consueverunt. Pauci autem, qui se huic scientiæ totos committerent, multos annos apud unum doctorem commorati sunt, dein longa
per

z) Eunap. Jambl. p. 24. & passim.

a) Eunap. Aëf. p. 36.

b) Eunap. Jambl. p. 22.

c) Ibid. p. 26.

d) Cod. Theod. lib. 16. tit. 10. lex. 7. 9. 12.

per multas regiones itinera fufceperunt. Sic Eunapius a pueritia inde ad annum decimum sextum Chryfanthii auditor, dein quinque annos Athenis degit, unde iter in Ægyptum molitus est e). Themistius vero viginti & tres annos libris bibliothecæ Constantinopolitanæ perlegendis impendit, dein peregre profectus, multas regiones difcendi cupidus peragravit f).

Jam eo pervenerant juvenes, ut, fi nulli paterno muneri natalibus effent adstricti, metam fibi eligerent, ad quam vitæ dein futuræ cursus flecteretur. Haud pauci edicto Constantini g) invitati, architecturæ colendæ incubiffie videntur. His varia immunitates concessæ, Imperatorumque in nova imperii fede ornanda follers industria h), privatorumque hominum in ædibus extruendis profufa luxuria, æquam iis vivendi facultatem procul dubio præbuerunt. Alii vitam litteris impendentes, aut medicinæ studiosi archijatros coluerunt, ut ab iis in suum collegium cooptati, plurimis immunitatibus & falario publico gauderent i): aut lingvæ peritiæ confiffi de-

clama-

e) Cnfr. vita Eunap.

f) Them. orat. 23. p. 298. B.

g) Cod. Theod. lib. 13. tit. 4. lex. 1.

h) Them. orat. p. 222. C. Zofimus lib. 2. p. 192-193.

i) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. passim. inpr. lex. 8. Morem in collegium medicorum/cooptandi aliis quoque urbibus communem fuisse conjicio. Ibidem causa commemoratur, cur stipendia caperent, scilicet "ut honeste obsequi tenuioribus mallent, quam turpiter fervire divitibus."

clamationibus inclarēscere studuerunt, ut vel ab optimatibus urbium k), vel ab ipso Imperatore l), sive grammatici sive rhetores per provincias constituerentur m). Pauci nobiles a patre milite, matre Christiana quamvis deprecante n), in castra dimissi militiam profesſi sunt; luxuria dein pariter ac desidia commilitonum corrupti o), dum omnia miseris civibus, nil sibi militibusque denegaverint p), provincialium pestes evaserunt; barbaris vero irruentibus, isti plurima fraude gravibusque injuriis plerumque infames, aut fuga turpi stationem sibi commissam deseruere, aut corpora delicijs fracta, nec casidem nec

k) Cod. Theod. lib. 13. tit. 3. lex. 5. coll. cum lex. 6 & 7. Exemplum præbet Eunap, in Præref. p. 138.

l) Ita Eumenius a Constantio Chloro designatus. Eum. pro scholis p. 22. B. Cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 3.

m) De præmijs eloquentiæ vid. Liban. in Chrisi p. 17.

n) Exemplum existat Chryſt. vol. 1. de opp. vit. mon. lib. 3. cap. 11. Quantopere sacerdotes militiam improbaverint, patet ex Isidoro Pelusiota lib. 1. ep. 390. "ajunt nonnulli, te ira insanire, ut puerum, quem Deus eruditionis omnis capacem fecit, ad vilem & despiciendam militiam ducere velis."

o) De moribus militum pessimis Chryſt. vol. 7. p. 613.

p) Constantinus milites a sinibus, in quibus antea excubias egerant, revogatos per provincias disperſit. Zofimus 2 cap. 34. Liban. de patrocinijs vol. 2. p. 520-22. de exactionibus ducum. Milites gregarii paganos inprimis spoliaverunt.

nec lorica patientia, hostibus objecerunt trucidanda q).

Plurimi autem adolescentes ejus ætatis, viam, quæ vel humillimo cuique r), fortuna ingenium juvante, ad honores divitiasque capessendas lata paruit, ingressi, in juris scientia addiscenda, legumque farragine cognoscenda explicandaque, defudaverunt. Juris autem scientiam per orbem Romanum bini tantummodo utriusque Romæ professores & quatuor Berytenses omnes latino sermone publice tradiderunt s): si quis in provinciis coeteris legibus publice interpretandis vacaret, multa severiori t) ob temeritatem suam plectebatur. Hanc igitur ob causam juvenes, ex provinciis quidem occidentalibus, imprimis Roman, interdum Constantinopolin profecti sunt u); longe vero plurimi v) ex præfecturis maxime orientalibus Berytum tanto studio ruerunt, ut sophistæ acriter conqvesti sint, quod discipuli, scholis eloquen-

q) Vegetius de re militari lib. 1. cap. 20.

r) Chryf. vol. 1. p. 84. D. Eunap. Proæref. p. 151. Anatolius, exacta juris civilis scientia clarus, ad munus præfecti prætorii pervenisse dicitur.

s) Cnsr. Hæsius de academia Berytensi, in nova collect. libr. rar. Halæ Magd. 1716. in 8vo, fascic. 5. cap. 6. §. 5. cap. 8. §. 2.

t) Lib. cit. cap. 7. §. 6.

u) Galli imprimis & Africani Romam venerunt cnsr. Gothof. in cod. Theod. lib. 14. tit. 9. lex. 1. p. 198. col. 2.

v) Hæsius l. c. cap. 10. §. 11.

eloquentiæ relictris, in Phoeniciam præceces propere-
 rarent x). Nec vero quisquam caufarum patronus,
 qui non eo navigaverat, fatis idoneus habebatur;
 nec facile ullus per omnes provincias, cui hæc legum
 mater y) ignota maniffet, iudicibus adfuit affeffor z).
 Atramen ne forte nonnulli, loci celebritate adjuti,
 poftquam breve tempus in acroateriis nobiliffimis
 contriviffent, fcientiarum rivulis leviter deguftatis,
 ad iudicium de vita bonisque civium ferendum, im-
 maturi profilirent; lege Diocleriani in codicem Iufti-
 nianeam recepta a) cautum erat, ne quis ex academia
 Berytenfium ante annum ætatis vigefimum quintum
 ad munera publica vocaretur. Quæ præterea lege
 effectum eft, ut petulantia juvenilis fenfim fenfimque
 defervefceret, quæ tanta in illa adolefcentium collu-
 vione graffata eft, ut adolefcens prodigii inftar fu-
 fpiceretur, qui juris ftudiofus, Beryto verfans, fe
 a tabe communi illæfum fervaviffet b). Nec dein
 mores in melius fuiiffe mutatos teftatur Cod. Iuftin.,
 qui fcholares ludos fuos indignos & peffimos exer-
 cere, aut alia crimina, more folito, vel in ipfos
 pro-

x) Liban. orat. ult. vol. 3. p. 442. edit. Reiskii.

y) *μητηρ ταισ νομιμασ παιδευμασ* dicitur in Eunap. Proæref.
 p. 151. *μητηρ νομων* in ep. Liban. 566.

z) Expof. tot. mundi cap. 17. §. 3. & Gothof. ad h. 1. p. 13.

a) L. 10. Cod. tit. 49. de his qui ætate vel professione fe
 excufant.

b) Ita de Appiano Martyre Eufeb. hift. ecclef. lib. 8. cap. 14.

professores, vel in focios, imprimis in tirones perpetrare, feverissime vetuit c); potestate permilla legum professoribus, ut una cum praeside Phoeniciae & episcopo civitatis in juvenes petulantes animadverterent d).

Hactenus studia enarravimus adolescentiae muneribus obeundis paratae. Verum enimvero quicumque puer monachis a matre pia, interdum patre infocio, educandus erat traditus, aut alio quocumque casu in manus eorum inciderat e), delicias pariter ac litteras mundanas, furore quoviam sacro percitus, calcavit. Interdum puer nobilis, quamvis patre stomachante, & monachis ob spem filii sibi ereptam mala quavis imprecante f), domum paternam & tumultus urbium fugiens, ad montes & solitudines, tetra monachorum domicilia g) adhuc forte impuber

se

c) Lex. 3. cod. de jure veteri enucleando.

d) Proem. dig. ad Antec. §. 10.

e) Exemplum hujus rei narrat Chryf. vol. 1. p. 96. vol. 1. p. 28, ipse svasit, ut pueri tempus aliquod cum monachis degerent vol. 1. p. 109.

f) Haec omnia Chryf. fuisse descripsit vol. 1. adv. opp. vit. mon. lib. 2.

g) Rutilius Namatianus in itineralio exemplum affert. v. 519.
 Noster enim nuper juvenis majoribus amplis,
 Nec censu inferior conjugiove minor,
 Impulsus furiis, homines divosque reliquit,
 Et turpem latebram credulus exsul agit,
 Infelix putat illuvie caelestia pasci,
 Sequae premit laesis saevior ipse Deis,

se contulit; ibique adolescentulus olim formosus, pedibus nudis, humi cubans, inter preces continuas & hymnos nocturnos h) plantare, aqvam ferre, rigare, cetera monachorum opera vel vilissima nunc maces & pallidus exercere i). Quem vero pauci imitari vellent, omnes laudibus summis efferre, corona, si forum forte viferet, densissima cingere k), nec illi, auri pondus vel sibi vel indigentibus largiendum roganti, dives religiosus obsequium facile denegare l). Alii juvenes, qui studiis absolutis, jam foro inclaruerant, omnibus negotiis misis, vitam durissimam aliquamdiu egerunt m); sive ita inprimis se Deo probare crediderint, sive errores juveniles voluerint expiare, sive ad munus episcopi forte aspiraverint. Quicumque enim in his eligendis nec generis claritatem, nec opum abundantiam, nec necessitudinis gradum, nec adulationis denique blanditias n) respexerunt, quod quidem raro accidit, illos potissimum,

h) Chrys. vol. 1. p. 178. B.

i) Chrys. vol. 1. p. 59. Rutilius v. 443. ita.

Munera fortunæ metuunt, dum damna verentur

Quisquam sponte miser, ne miser esse queat!

k) Chrys. vol. 1. p. 66. D.

l) Vol. 1. p. 62-63.

m) Ita Chrysostomus & amicus Basilius.

n) Chrys. vol. 1. p. 393. A.

simum, qui facundiæ cuidam asperitatem vitæ monasticæ conjunxerant, episcopos designaverunt o),

C A P . III.

De educatione puellarum, deque virginibus Deo dicatis.

Multo quidem brevius educationem puellarum absolvere licebit. Vita enim inter parietes gynæcæi transacta tam pauca annotanda suppeditat, & monumenta istius ævi in his afferendis adeo parci reperiuntur, ut eas potius res enumerando, quibus filiæ caruerint, quam quibus fuerint usæ, acquiescere cogamur.

Nam olim quidem Romani parentes filias nobiles, & modestia nativa tutas, & exemplis virtutum domesticis firmatas, nec ab atrio communi, nec a ludis publicis, nec ab omni quidem cum juvenibus commercio, festis imprimis Deorum sollempnibus, aruisse videntur. Sæculo autem ferreo postquam mo-
res

o) Hinc patet, quod studia illorum adolescentium, qui ad ordinem sacerdotalem aspirarent, si vitæ duritiam & crebram scripturæ sacræ lectionem excipias, a studiis coeterorum juvenum haud fuerint diversa. Cnfr. exemplum Basilii Magni & Gregorii Nazianz, in orat. Greg. Naz. 20ma.

res ad imum ruentes plateas cantilenis meretriciis a), convivia carminibus lascivis, & ludorum editiones multiplici turpitudine impleverant; dum præterea servi petulantes & ancillæ lascivæ b) cum pueris effœminatis domorum recessus perstrepuerunt; ut denique materni amores & libido patrum in servas effusa ab oculis filiæ removerentur, puellæ ingenuæ more asiatico thalamis abditæ fuerunt. Quæ quidem consuetudo, quamvis provinciis orientalibus propria videri possit, tamen a sede imperii profecta, præeuntibus provinciarum rectoribus coeterisque magistratibus Constantinopoli missis, ob morum luxuriam ubivis grassantem & vivendi rationem asiaticæ haud dissimilem, ad provincias quoque occidentales procul dubio manavit.

Puellæ igitur custodiendæ vigiles, procubitores, (Φυλακες, προΦυλακες) ancillæ, nutricis sedulitas, matris cura, patris denique providentia, præter veteres & januas gynæcæi adesse solebant c). Interdum quidem aut parentibus aut æqualibus comitantibus, propinqvas visere d), sed raro in forum, utpote cincinnatis pudicitia insidiatoribus plenum e), prodire puellæ

a) Chryf. vol. 2. p. 153. A.

b) Chryf. vol. 4. p. 710. A. Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 681. D.

c) Chryf. vol. 2. p. 640. D.

d) Ambros. vol. 4. p. 475. H.

e) Chryf. vol. 3. p. 222. E. coll. cum Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 680. B.

puellæ licuit, nec nisi tenebræ vespertinæ aspectum
 ejus impedirent f). Convivia forsitan parentum g),
 at nunquam celebritates, nunquam theatra spectatu-
 ræ frequentaverunt h). Cum matribus igitur suis
 semper domi versantes, & crebra inter ungenta,
 balnea, pigmenta, in summa mollitiæ educatæ i), si
 curam mundi muliebris & longam & gravem exci-
 pias k), acu quidem pingendo, lanificii opere, &
 matrem doctiorem forte nactæ, Homero & tragoedi-
 arum comoediarumque scriptoribus perlegendis l),
 tempus fefellerunt. Juvenes vero, qui omni cum
 puellis consuetudine destituebantur, si forte fortuna
 virgini cuidam, aut ecclesias aut basilicas martyrum
 cum matre petenti m), occurrerent, decoris ratione
 habita, illam tantummodo furtim adspicere aude-
 bant: easdem vero in ecclesiis, tabulis ligneis a viro-
 rum consortio, non aspectu, sejunctas, longe com-
 modius oculis licuit devorare n).

Tanto vero plura patres ecclesiæ de educatione
 illarum præceperunt, quas aut pia mater utero vix
 con-

f) Chryf. vol. 1. p. 398. E.

g) Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 679. B. Chryf. vol. 5. p. 132. C.

h) Chryf. vol. 4. p. 729. A.

i) Chryf. vol. 3. p. 226. E.

k) Chryf. vol. 11. p. 100. B.

l) Greg. Nysf. vol. 2. append. de vita S. Macrina p. 179.

m) Hieron. vol. 1. ep. 107. p. 680. B.

n) Chryf. vol. 7. p. 712.

conceptas Deo dicaverat o), aut membro aliquo
 captas pater providus, sponsum scilicet filiae ob
 deformitatem affore desperans, coelesti proco stu-
 duerat desponsare p). De institutione talis virgi-
 nis Hieronymus, ad matronam nobilem Romae
 degentem scribens, hunc in modum praecipit q).
 "Nihil aliud audiret, nihil aliud loqui disceret,
 "nisi quod ad timorem Dei pertineret; cantilenarum
 "nescia, psalterium septennis jam memoriter r) reci-
 "taret. Matura admodum, elementis litterarum luden-
 "do imbuta, ad prandium syllabas jungeret, & mu-
 "nusculis, quibus aetas illa deliniri posset, invitaretur.
 "Haberet in discendo socias, quibus invideret, qua-
 "rum laudibus morderetur: si tardior, non objurganda,
 "sed laudibus excitandum ingenium. Ipsum elemen-
 "torum sonum aliter de erudito, aliter de rustico ore
 "proferri; magistrum igitur aetatis prolixae, & vitae,
 "& eruditionis esse eligendum, ne filia blanditiis
 "foeminarum ineptis verba dimidiata dicere consue-
 "sceret. Proverbiis Salomonis, Ecclesiastae & Jobi
 "voluminibus perlectis, ad evangelia transfirer, nun-
 "quam ea de manibus depositura: acta apostolorum
 "&

o) Ita Paula filia Laetae prius Deo consecrata fuerat quam genita,
 Hieron. ep. 107. p. 674.

p) Hieron. vol. II. ep. 130.

q) Hieron. vol. I. ep. 107. ordinem sententiarum immutavi,
 nec verba auctoris anxius semper apposui.

r) Haec addidi ex ep. 128. p. 958. C.

& epistolas corde toto imbiberet. Pectore his opi-
 bus locupletato, prophetas, Pentateuchum, regum
 & paralipomenon libros, Esdræ & Hesteri volu-
 mina memoriæ mandaret: ad ultimum sine periculo
 canticum canticorum disceret; ne si, ab exordio legis-
 fer, sub verbis carnalibus nuptiarum spiritualium
 epithalamium non intelligens, vulneretur. Om-
 nia apocrypha caveret, Cypriani opuscula semper
 in manu teneret, per Athanasii epistolas & Hilarii
 libros inoffenso pede decurreret; cæteros ita lege-
 ret, ut magis judicaret, quam sequeretur. Tibia,
 lyra, cithara, cur factæ essent, ignara, Græcorum
 tamen versuum numerum disceret, eruditione latina
 statim sequente s). Lanam præterea faceret, tene-
 ret colum, stamina pollice duceret. Ante annos
 robustæ ætatis gravem esse teneris abstinentiam, eo
 usque, si necessitas postularet, adiret balnea, & vi-
 no modico & carnis edulio uteretur. Postea cibus
 ejus olusculum, & similia, rarique pisciculi. Ita
 comederet, ut semper esuriret, nec parentum con-
 vivii interesset, ne cibos videret, quos forte desi-
 deraret; quadragesimale vero jejunium inprimis sol-
 licite observandum: lavacra in adulta virgine om-
 nino displicere, quæ se ipsam erubescere, & nudam
 videre non posse deberet. Ne quis aures ejus per-
 fora-

s) Id. vero Greg. Nysf. improbat vol. 2. app. p. 179. de
 vita S. Macrinae.

"foraret; nec collum auro, nec caput gemmis onera-
 "ret; nec capillos irrufans, aliquid de ignibus gehem-
 "næ illi auspicaretur: pro gemmis & serico divinos
 "codices amaret; non vero aurum & pellis Babylo-
 "nica pictura vermiculata, sed emendata & erudita
 "distinctio pietati placeret. Grandiuscula facta ad
 "templum veri patris cum parentibus pergeret, sed
 "diutius illis ibi moraretur, & matre semper conco-
 "mitata juvenum, inprimis cincinnatorum, oculos
 "diligenter caveret."

Quod talem igitur institutionem nactæ diurnas
 psalmorum recitationes hora diei tertia, sexta, nona,
 ad vesperam, media nocte & mane, instituerint, alias
 præterea horas, misso lanificio, sacræ scripturæ perle-
 gendæ, alias eidem ediscendæ, quotidie assignave-
 rint t), interdum peregrinationes in Palæstinam susce-
 perint u), quantumvis denique vitæ monasticæ aspe-
 ritatem sponte subierint, facilius potest intelligi. Si
 vero narratur puellas, nondum viginti annos natas,
 subito veluti furore correptas, omnem mollitiem
 factumque calcasse, & educationis oblitæ, pro lin-
 teis tenuissimis nuda corpora ciliciis asperrimis in-
 duisse;

- t) Hieron. vol. 1. ep. 130. p. 985. D. Causas mysticas, cur
 singulis hisce horis orandum, dedit auctor opusculi ope-
 ribus Achanasii inserti, vol. 2. p. 116. F. 117. A.
- u) Hoc vero improbat Greg. Nysf. edit. Parisiis 1615. vol. 2.
 p. 1084-85. Multi homines jam ea ætate Bethlehemum
 profecti sunt. Chryf. vol. 1. p. 561. C. vol. 5. p. 259. A.

duisse; teneros calcaneos nullis calceis alligasse, majore noctis parte vigiliis consumpta, pro molli cubili in toris cubasse gramineis, capitis ornatum, tantæ olim curæ, nunc omnino squalere, cibum, sprete epularum luxuria, modo sub vesperam cepisse, & quidem vilissimum, similam forte & fabam cum cicere oleo & ficu, perpetuum denique lanificium exercentes, pauperibus interdum fovendis, lavandis cibandisque, velut ancillulas & coqvas summopere intentas, opera vernarum domesticarum longe graviora alacriter perfecisse. Hæc inquam omnia de iis allata, quas olim vitam mollissimam inter plurimas delicias, totas famularum greges, rosarum & ungentorum fragrantiam, egisse constaret v), fide forsitan majora viderentur non reputanti, quam mira & insana mens juveniliter æstuans, litteris exiguis aucta, nullo fere rerum externarum strepitu distracta, somnia sua assidue persequens, machinari queat x); quid summæ præterea in omnium ore laudes y), cuius vel deformi, vel imbecilliori, nisi quodam voluntatis facile assequendæ, in vanum puella pectus efficere valeant.

Ne

v) Chrys., vol. II. p. 100. B-E.

x) Concilium Gangrense (cod. can. Just. can. 68) eas excommunicavit, quæ virginitatem non sanctitatis studio, sed nuptiarum horrore appetere. Non igitur defuerunt hujus furoris exempla.

y) Chrys., vol. I. p. 260-63.

F

Ne voces concionatorum creberrimas commemorem, quibus maximum numinis favorem, & expeditissimam ad gaudia coelestia viam z), virginittis studio parari, omni eloquentiæ impetu svadere conati sunt. Præter illas deniqve, quas amantis perfidia, & nuptiæ frustratæ, & ætas jam olim viro matura, ad castitatem coactam amplectendam impulerant a); sedilia quoque in ecclesiis insignia, & oscula amplexusque a matronis nobilibus in conspecta omnium virgini veluti sanctiori digniori que data b), & virginis Deo dicatæ incessus per forum digitis admirantium insignitus c), hæc omnia veluti totidem virginittis amplectendæ lenocinia haud paucos flexisse videntur.

Nonnullæ igitur vitæ suæ asperitatem ostentaturæ, faciem, quasi præ inedia pallentem, misere atterebant; si in conventum vel fratrum vel sororum eundem esset, humeris alterius innixæ deficientis gressus imitabantur; intromissæ sedes humillimas, scabullo

z) Chryf. vol. I. p. 275. C. "Bonum est matrimonium propterea virginitas admiranda, quæ bono est melior." Hieron. adv. Jov. lib. I. vol. 2. p. 306. C. "Quomodo absque coeteris operibus virginitas sola non salvat, sic omnia opera absque virginitate, puritate, continentia, castitate imperfecta sunt." Omnes fere patres ecclesiæ in laudes virginitatis libros prolixos exaraverunt.

a) Basil. Mag. edit. Bened. vol. I. p. 169. A.

b) Ambros. vol. 4. p. 452. K.

b) Chryf. vol. I. p. 263.

bello se indignas causantes, semper affectare; prætereunte aliquo ingemiscere, demittere supercilium & facie operta, vix unum oculum ad videndum liberare, alloquenti vero voce tenuissima veluti jejunito penitus confecta respondere. "Illis" conclamat denique Hieronymus d), "vestis quidem pulla, cingulum sacceum, manus pedesque fordidae, at venter, quia videri non potest, cibo æstuat."

Multo autem plures, sexus sui consuetudinem haud abnegantes, studium placendi, quod vestibus inauratis indutæ exseruerant, in fordidis adhuc retinuerunt. Quamvis igitur vestem superiorem intinctam, aut colore nativo nigricantem, aut onychinam, pro more gererent, Masorte porro & superhumerali e) nullis fimbriis ornata haberent, & tonsos capitis capillos f) cucullo, brachia ad digitos usque manicis, tegerent: attamen ipsa vestis pulla, dum rugam non haberet, dum per terram, ut virgo altior incederet, traheretur; manicæ præterea tam arcte constrictæ,

F 2

ut

d) Hieron. ep. 22. p. 109-110.

e) Athanasii opera, Parisiis 1698. vol. 2. de virginitate p. 110. seqq. Hoc quidem opusculum, utpote recentius, Athanasio quidem falso attribui constat; attamen valde antiquum & fere Augustini ætate scriptum videtur, Hieron. vol. 1. ep. 118. p. 781. D-E.

f) Hieron. vol. 1. ep. 22. p. 96. D. Verba Hieron. obscuriora explicare conatus sum.

ut toros brachioli probe ostenderent g), volitans porro Masorte, & tunica de industria ita dissuta, ut quod intus formosum appareret, hæc omnia severis quidem iudicibus multa latitantis jactantiæ signa præbere visa sunt. Caliga quoque ambulantis nigella ac nitens, stridore juvenes, ut suspicatur Hieronymus h), ad se vocare debuit. Justæ forsitan suspicioni morum iudices tanto majorem vim inesse crediderunt, quod virgines papillas fasciis comprimere, pectus cingulo crispante angustius arctarent, capillosque, cucullo paululum remoto, vel in frontem vel in auras diffuere sinerent. Id denique patres ecclesiæ decoris tuendi studiosissimi ægre tulerunt, quod palliolum ita interdum caderet, ut humeros candidos nudaret, virgo autem quasi videri noluerit, id festina celaret, quod volens detexisse crederetur. Nec monita fuisse vana, ingens testatur numerus virginum, quas Hieronymus jacturam pudicitiae fecisse deploravit i). Nondum vero omnium nubendi spe puellæ virginitatem professæ hac ætate caruerunt, siquidem earum matrimonia, pro ratis habita,

g) Virgines sacras capillitium tondere mos erat in Ægypto & Syria vulgaris. Hieron. vol. 1. ep. 147. 1083. D. quamvis & canonibus conciliorum cod. Just. can. 68. & legibus imperatorum improbatas: plura vid. apud Bingham in orig. eccles. lib. 7. cap. 4. §. 6.

h) Hieron. vol. 1. ep. 118. p. 781. D-E.

i) Hieron. vol. 1. ep. 22. p. 95. C.

habita, notam modo ecclesiasticam subiisse k) videntur. Juvenes vero, eas ambientes, Honorii quidem edicto gravissime plectebantur l).

Tantus autem virginum numerus per orbem Christianum succreverat m), ut hæretici coetum catholicorum, ob virginum sacrarum agmen jam fere mulieribus numerosius, haud parvo jure criminarentur n). Catholicis vero in promptu erat responsio, quod Deus genus humanum, quamvis nulla fierent matrimonia, miraculo propagare potuisset o); inprimis vero, quod virginitatis studio genus humanum mirum in modum cresceret, siquidem Deus, tanta tot virginum pietate delinitus, matres quidem familias tanto foecundiores esset redditurus p), ut ita virginum sterilitas orbem romanum esset foecundatura.

CAP.

k) Cod. can. Just. can. 39. & Bingham orig. eccles. lib. 7. cap. 4. §. 4-5.

l) Cod. Theod. lib. 9. tit. 25. lex 3.

m) Chrysostomus vol. 9. p. 567. D. pro concione latitabundus asseruit, virginum choros & monachorum totalitates jam plures esse, quam illorum, qui connubio essent juncti.

n) Ita Faustus apud August. oper. edit. Bened. vol. 8. p. 316. D.

o) Chryf. vol. 1. p. 280. A.

p) Ambros. vol. 4. p. 484. de Virgin. lib. 3.

CAP. IV.

*De nuptiis, vita conjugali & virginibus
subintroducitis.*

Primi reipublicæ Romanæ conditores, eorumque per aliquot sæcula nepotes, vitam asperam ex agrorum proventu sustentabant: unde igitur suas uxores, quæ viris in bellum profectis, & famulitium & opera regebant, iisdemque in agro laborantibus laborum aderant sociæ, non exiguo loco aut pretio habuerunt. Matres vero familias multis variisque curis domesticis exercitas, in societatem præterea consiliorum a marito sæpius assumtas, haud levi rerum usu & experientia gavisas fuisse, facile colligitur. Hinc matrimonia faustis auspiciis mature inita, prospera liberorum matre provida moderante educatio, cura rei domesticæ levior marito, nec modica conjugis apud conjugem ob mutuam sibi utilitatem æstimatio, magna denique felicitas domestica firmum reipublicæ columen dum penates marito, post labores exhaustos domum reverso, gratisimam præbuerint requiem. Raræ autem divitiæ morumque simplicitas matronæ vel nobiliori curas recusare domesticas vix permiserunt. Dein vero studia urbana labores rusticanos exceperunt, & acervus nummorum indes crescens priscam parsimoniam invisam reddidit. Tum matronæ nobiles familiæ gubernationem spernere, parvulos educan-

educandos fastidire, vicinas vero & cognatas mundo muliebri & ornatu vario acriter æmulari. Interea mariti primo in Græciam, postea in Asiam delapsi, peregrinam discere luxuriam, & priscam in moribus simplicitatem sensim sensimque oblivisci, domi vero reduces tædio confici, & focum avitum superbe contemnere, mox igitur pompam quærere Asiaticam, ut solitis deliciis fruereutur, conjugis vero gremium fugere, eamque consiliorum sociam reformidare. Hinc mutua disfidia, liberorum neglectus, & invisi utriusque conjugii penates; jam igitur matrimonia rarefcere, & ultra maturitatem longe differri, dum quisque cunctando uxorem bene nummatam sollicitè circumspiceret, nec tantam molestiam rebusque suis ruinam, dum summus divitibus orbis honor haberetur, temere nancisci voluerit. Multa quidem adversus hanc pestem ab Augusto legibus fuerant sancita, attamen vicit luxuria quavis auctoritate fortior; nec, moribus in præceptis ruentibus, tales parentes posteros se meliores gignere potuerunt.

Hinc ævo quidem Theodosii concionatores passim adhortati sunt parentes, ne filios juvenes sine re scortis & aleis deditos infrenes discurrere; sed uxorem potius castam & prudentem, quæ virum & a mala consuetudine & a Theatrorum deliciis abigeret, filio adolescenti, antequam militiam vel ullum aliud vitæ genus sectaretur, eligere properarent a).

At

a) Chryf. vol. 7. p. 604. A. vol. 11. p. 463. A.

At exiguo fructu hæc monita jactabantur, dum patres nobiliores, qui mores filii adulti minime curarent, id summo egerunt studio, ut adolescens munere aliquo gerendo inclaresceret, ut ita, quamvis voluptatibus effoeris, divitem duceret uxorem b).

Nam patre vivo, vix filius puber uxorem sibi aptam ipse quæsisisse videtur. Sive omni cum puellis commercio destitutus, nihil ipse, quod sequeretur, haberet; sive hanc rem, veluti negotiationem quendam c) patri, utpote mercatori peritiori, lubenter commiserit; sive potius auctoritas paterna, cui tamen, nuptias invisas jubenti, filio æque ac filia obsequium denegare licuerit d), munus ambiendi sibi arrogaverit. Quidquid demum fuerit, inter parentes omnis res transacta e). Pater adolescentis ad parentes puellæ dirioris currere, varie illis blandiri, multas pronubas f) pronubosque cogere, & magnam adhibere sollicitudinem, non quidem de moribus aut educatione puellæ sibi filioque omnino ignotæ g), sed

b) Chryf. vol. 7. p. 604. C. vol. 11. p. 146. D.

c) Chryf. vol. 4. p. 710. C.

d) De filiis cnfr. Diocleriani lex. in Cod. Just. lib. 5. tit. 4. de nuptiis lex. 12. De filiabus Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. de ipsosalibus lex. 6.

e) Chryf. vol. 5. p. 515. D. vol. 7. p. 604. C.

f) Chryf. vol. 10. p. 120. B.

g) Hieron. vol. 2. adv. Jorin. p. 314. "si uxor deformis, si superba, si foetida, quodcumque vitii est, post nuptias discimus."

de prædiis deqve varietate possessionum ejus accuratissime perquirendo h). Quicumqve autem patre adjutore destitutus uxorem ducturus erat, jurisperitos frequentans sollicitè inquisivit, quid futurum, si decederet uxor, liberis nullis relictis, quid, si filium relinqueret, quid item, si duo aut tres essent superfices, tum quomodo, vivo patre suo defunctove, rebus suis esset usura, quantum de ejus patrimonio marito, quantum fratribus mulieris contingeret, quando deniqve universa uxoris bona retinenda, aut omnia aliis cedenda i).

Singula vero pacta, donaqve & viri & uxoris mutua, in tabulas summa cautione referebantur k). Unde multi formula loquendi haud incongrua dixerunt: "hic cum illa permutavit" (*συνηλλαξεν ο δεινα τη δεινι*) nuptias celebratas indicaturi l). Molestiæ haud pauca in ipsis nuptiarum initiis inde exortæ sunt, illinc focero dorem quasi rem gratuitam haud comiter sane reddente, hinc sponso, qui totam nancisci studebat, cum verecundia exigere coactò, dum nova interea nupta, solutionis dilatione pudefacta, virum improbo quovis debitore magis revereretur m). Nihilominus tamen fecias interdum accidit, ut, qui forte omnem

pècu-

h) Chryf. vol. 7. p. 713. A.

i) Chryf. vol. 3. p. 212. D. E.

k) Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. lex. 1. Chryf. vol. 4. p. 489. C.

l) Chryf. vol. 7. p. 713. A.

m) Chryf. vol. 1. p. 317. A.

pecuniæ vim in dote uxoria acq̄virenda consumsisset, obitu conjugis præmaturo dotem omnem affinibus numerare coactus, etiam suarum opum faceret iacturam n). Nec defuerunt, qui postquam, ementito puellæ consensu, rescriptum aliquod Imperatoris de connubio incundo impetraverant, nuptias & ipsi puellæ & parentibus invisas extorq̄vere conati sunt; nec rari exstiterunt magistratus provinciales, qui, potestate sua abusi, virgines viduasque cum magna dote, clientibus suis ducendas, vi judiciorum addixerunt: utriq̄ve audaciæ Imperatores legibus severis obviam iverunt o).

Si veri parentes annuissent, multi misis arhis cum puella ne decem quidem annos nata sponsalia fecerunt; ut hoc forsitan pignore uxorem bene dotatam mature sibi prospicerent p). Si ætas autem puellæ permitteret, quæ duodecennis matura habebatur q), factis coram decem testibus sponsaliis r), dato osculo s), dextris pro more junctis t), nuptiæ intra bien-
nium

n) Hic locus a Chrysofomo vol. 3. p. 218. C. pro concione allatus satis evincit, [nonnulla pacta nuptialia, Antiochiæ saltem, has dotis condiciones sanxisse, quamvis cod. Theod. lib. 3. tit. 13. lex. 3. haud eo conspirare videatur.

o) Cod. Theod. lib. 3. tit. 10. lex. 1. tit. 11. lex. 1.

p) Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. lex. 6.

q) Cod. Theod. l. c.

r) Ambros. vol. 4. p. 452. G.

s) Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. lex. 5.

t) Bingham ant. eccles. vol. 9. lib. 22. cap. 3. §. 6.

nium sequi debebant u); quæ quidem, modo inter pares honestate personas, nulla lege impediende, fieret consortium, consensu mutuo & amicorum fide firmatum, ratæ omnino habebantur v).

De benedictione autem sacerdotali in nuptiis haud omittenda altum in codice Theodosiano silentium observari mireris. Quamvis enim antiquiores Christiani, dum pietatem in omnibus vitæ negotiis exserere studerint, vota fausta, in coetu fraterno a sacerdote prolata, felicitis ominis causa excipere soliti fuerint x); attamen mos ille, postquam religio Christiana victrix evaserat, in desuetudinem abiisse videtur. Plurimi enim divites solita gaudia, & pompam nuptialem, & festi licentiam, sibi eripi ægre sustinuerunt. Dum igitur procures magna celebritate nuptias conficientes, intromissis thymelicis, sacerdotes y) fugissent; tenuior quisque morem haud sibi ingratum imitari minime cunctatus est. Consuetudo igitur illa ita Antiochia invaluerat, ut Chrysostomus, adversus pompam nuptialem concionaturus, veniam sibi deprecaretur z), quod morem & antiquum & vulgarem convelle-

re

u) Gothof. ad Cod. Theod. lib. 3. tit. 5. lex. 4.

v) Cod. Theod. lib. 3. tit. 7. lex. 3.

x) Gothof. ad Cod. Theod. lib. 3. tit. 7. lex. 3. & Bingham ant. eceles. lib. 22. cap. 4. §. 1.

y) Cod. can. Just. can. 158.

z) Chryf. vol. 3. p. 155. B. vol. 4. p. 540. B. vol. 10. p. 104. C.

re auderet: nec minor in nuptiis celebrandis licentia in Africa a), in Italia b), & Constantinopoli c), vixisse videtur d).

Ritus autem nuptiales, quos plurimos antiquitas haud vano consilio excogitaverat, temporis quidem decursu, cum mores immutati priscae originis oblivionem induxerant, in vanos lusus abierunt; attamen facile ferendi, si modo innoxii moram honestatem nulla injuria affecissent.

Die igitur nuptiarum, adventante vespera, viri scenici, mimi, & saltatores una cum saltatricibus e), ingens hominum multitudo mercede conducta, ad aedes sponsae confluit, & lauris epulis plurimoque vino sese ingurgitavit f). Tenebris obortis g), sponsa flammeo velata, solutis crinibus h), domo paterna egrediebatur, & carpento nuptiali impositam i) matrona-

a) Hieron. vol. 1. ep. 130. p. 973. B. Stridor punicæ lingvæ præcacia tibi fescennina cantabit.

b) Sidon. Apoll. lib. 1. ep. 5. Claudiani epithal. Honor. v. 285-288.

c) Chryf. vol. 9. p. 322. C.

d) Si mos Antiochiæ fuisse peculiaris, hæc orator, ad suam severitatem defendendam apprimè facientia, haud omisisset.

e) Chryf. vol. 3. p. 196. B. vol. 4. p. 539. C. vol. 11. p. 418. A.

f) Chryf. vol. 4. p. 490. D.

g) Chryf. vol. 10. p. 105. B.

h) Optatus Milevitanus, lib. 6. p. 116. edit. Parisiis 1679.

i) Claud. epithal. Honor. v. 286. Chryf. vol. 3. p. 226. D.

tronarum virginamque chori k) comitabantur. Ipsa mater sponsæ cum pueris patrimis l) multisque aliis m) tædas conjugales prætulisse videtur n). Seqvebatur honoris causa ancillarum virginum tripudiantium & cantilenas canentium domestica cohors o). Scenicorum mimorumque turba in summam effusa licentiam, ut equi hinnit, ut asini calcitravit, mulos & camelos subsiliendo retulit p). Pars ebria multo vino procaces fescenninos q) & hymnos lascivos in honorem Veneris decantavit r). Alii homines fugitivi & verberones, permisis jocis exultantes s), mordacibus

k) Chryf. vol. 11. p. 418. D.

l) Hieron. vol. 2. p. 314. coll: Festus ad voc. patrimus.

m) Chryf. vol. 4. p. 541. E.

n) Claudian. in Rufin. lib. 2. v. 97. de 3 conf. Honorii v. 155.

o) Chryf. vol. 7. p. 497. B. vol. 10. p. 106. C. vol. 11. p. 418. D.

p) Chryf. vol. 9. p. 322. D.

q) Chryf. vol. 10. p. 104 & 106.

r) Chryf. vol. 3. p. 195. D. vol. 11. p. 154. A.

s) Claudiani fescennina in epithal. Honor. v. 129-30. quod quidem carmen inprimis versus finem satis ostendit, in nuptiis etiam Imperatorum versus lascivos fuisse decantatos. Add. Sidon. Apollin. lib. 1. ep. 15. "inter scurrilitates histrionum totus actionum feriarum status peregrinatur" de nuptiis Ricimeri. Claudian. nuptias Theridis describens in epithal. Honorii præfat. v. 9. Terpsichore facilem lascivo pollice movit
Barbiton, & molles duxit in antra choros,
Carmina nec superis, nec displicere Tonanti,
Cum teneris nosset congrua vita modis.
Ritum nuptialem suæ ætatis expressisse videtur.

cibus diceris & lascivis salibus, nunc sponsum nunc sponsam, coram omnibus more solito traducetes, impune petierunt t): & certamine quodam petulantia inuito, pro se quisque plurima convicia & verba obscena ingerendo, cum magna audientium voluptate u) ejusdem certaminis æmulos vincere studuerunt.

Jam ne forte pompa, per plateas ornatas incedens v), vicinos somno sopitos falleret; cymbalæ, tibiarum & fistulæ x), cum canticis clamoribusque miscebantur, ut plurimi strepitu excitati, ex cancellis sese inclinantes y) hoc pulchro spectaculo fruere-
rent. Postquam pompa ad aedes sponsi, vasis aureis, speculis & tapetibus commodato acceptis eleganter admittitur ornatas z), tandem pervenerat; sponsus, corona redimitus a), sponsam, a parente aut pronuba cyclade b) ornata sibi traditam, tacitus excepit c), flammeum-

t) Chryf. vol. 3. p. 197. B.

u) Chryf. vol. 4. p. 541. B. vol. 10. p. 101.

v) Pontius Paulinus epithal. Juliani poema 24. v. 31. edit. Muratorii in fol.

x) Chryf. vcl. 1. p. 352. C. D. vol. 3. p. 195. vol. 4. p. 490. D. vol. 9. p. 322. D. vol. 11. p. 154. C.

y) Chryf. vol. 10. p. 106. B.

z) Chryf. vol. 4. p. 2. E. vol. 11. p. 422. C.

a) Chryf. vol. 1. p. 352. C. D. Sidon Apoll. lib. 1. ep. 5.
"jam corona sponsus honoratur."

b) Cyclas dicebatur velamen rotundum & circumtextum. vid. Savaro ad Sidon. Apoll. p. 40.

c) Interdum sponsa ante sollemnem deductionem marito tradebatur: ita filia Anthemii Sidon. Apoll. lib. 1. ep. 5.

meumque ab ore trepidæ puellæ sublevavit d). Interea pompa concomitans haud dissolvebatur, sed, sponsa in thalamum abducta, saltatrices & reliqua scenico-
rum caterva in ædes recepta convivas ludendo oblectabat e). Tandem postridie nuptias convivia lauta, repotia dicta, apud novum maritum denuo instaurata f), ex quibus, si honestiores essent nuptiæ, singuli amicorum numisma auro eusum veluti sportulam reportare solebant g).

Ex hac vero nuptiarum celebritate multa & varia castis moribus detrimenta fluxerunt. Virgo tenera præcelsa a virorum consortio in thalamo prius educata, ad sponsum sibi fere ignotum ducenda, magna virorum impudicorum & exultantium corona cingebatur: quid summa licentia gaudio & vino incalescens, virginibus cum pueris permixtis, perpetrare auderet, oculis usurpare cogebatur; dum mimici interea sales, & turpia cantica, & procaces fescennini undique circumstrepuerunt h), tanto majores aculeos in animo sponsæ relictura, quo magis formulis inauditis castas puellæ aures obtunderent. Interdum pectus
virgi-

d) Claudian. in *immum* conf. Stilich. lib. 2. v. 358.

e) Hæc collegi ex Chryf. vol. II. p. 418. A. & vol. 9. p. 322. C.

f) Symm. lib. 7. ep. 19. & Festus lib. 16. ad vocem *repotia*.

g) Symm. lib. 4. ep. 55. & Jureti *Miscellanea* p. 136. *Annæ*.
Marcell. lib. 14 cap. 6. p. 21.

h) Chryf. vol. 4. p. 490. E. p. 593. C.

virgineum in hunc vel illum, aut mimorum aut saltatorum, exardescens, aut exorta talis amoris suspicio, conjugium novum labe pessima infecit i). Sæpius adhuc sponsus, saltantis alicujus scenicæ præstigiis captus, in ipsis nuptiis nuptiam fastidire dedit k). Hinc pius ille Chrysoctomus pompam nuptialem severissime exagitans, totam rem a diabolo inventam fuisse probabile duxit l). Ex hujus enim concionatoris sententia malus dæmon, postquam animadverterat, quod homines istius ætatis existimarent, ipsam veluti naturam mulieres a ludis spectandis arcuisse, novas insidias pro versutia sua machinatus, omnem theatrorum turpitudinem in gynæceum hac nuptiarum celebritate invexerat. Nihilotamen fecius pluri antiqvam consuetudinem haud esse rescandam dicentes, pulchram sponsæ suæ speciem multis ostentando, gloriolam quandam quæsiiverunt m); multiqve deductionem sollennem rem adeo gravem esse crediderunt, ut necesse fuerit lege sanciri, nuptias, pompu & reliqua celebritate destitutas, pro ratis esse habendas n).

Matrimonio igitur his anspectis iniro, vir quidem prudentior in ipsis initiis uxorem, & mariti
re-

i) Chryf. vol. 10. p. 105. A.

k) Chryf. vol. 3. p. 197. D.

l) Chryf. vol. 11. p. 417. E.

m) Chryf. vol. 10. p. 105. A.

n) Cod. Theod. lib. 3. tit. 7. lex. 3.

reverentia & rerum novitate adhuc timidiusculam, ad nutus suos formare, & veluti ceram mollem fingere aggrediebatur o): hoc enim omisso, mulier fiduciam & dicendi libertatem nacta, omnia domestica, teste Chrysoftomo, miscere & confundere solebat p). In primis vero uxor bene dotata marito pauperiori plurimas molestias facessivit. Quotidie enim gravem prodere mentis superbiam q), conjugii pauperiem arroganter objicere, & sumtus facere intolerabiles ex suis se erogare jactans r); ad hæc servorum contumeliæ, quæ domina præeunte a dicteris in herum effutiendis haud abstinerunt s).

Alium discordiæ conjugalis fomitem sterilitas præbuit, quam multi magna cum acerbitate miseris uxoribus in vitium verterunt t). Longe vero sæpius mutua conjugum suspicio, interdum vana, pacem domesticam discordia ferali turbavit. Nunc uxor, forsitan indignata, quod maritus totum diem amicis, sibi

o) Chryf. vol. II. p. 154. C.

p) Ibid.

q) Chryf. vol. I. p. 314. D.

r) Chryf. vol. II. p. 156. E. Hieronymus igitur æstatum Theophrasti ad suam ætatem transtulit "pauperem uxorem alere" "difficile est, divitem ferre tormentum." adv. Jov. vol. 2. p. 314.

s) Chryf. vol. 7. p. 713. D.

t) Chryf. vol. 4. p. 384. C. p. 706. C.

sibi modo vesperam daret u), acerbius conqvesta est, dicens "quid in foro egisti, cur vicinam aspexisti, cur cum ancillula es locutus v)." Nunc pulcher uxoris servus, & puer patrimus, & formosus affecla, & calamistratus procurator, & spado matronis haud ingratus, aut aruspex, aut hariolus, aut gemmarum vestiumque sericarum institor, intromissi, veluti latentis adulteri marito multam bilem moverunt x); & uxor a marito verberata gemitu atque ululatu compita interdum implevit y). Et hæc quidem omnia incerta adhuc suspicione orta sunt. Sin manifestum aliquod uxoris crimen deprehensum fuisset, vir legum severitate adjutus, foeminam sibi olim carissimam, in iudicium adductam neci tradere potuit z), ipse licet multo sibi plura indulgisset immunis ab omni poena futurus a). Quin adeo lex Constantini in codice Theodosiano recepta, quam vero Honorius deinceps emollivit, mulieri repudium marito, nisi homicidæ, venefico vel sepulchrorum effossori, mittere prohibuit; si uxor ebriosum, aleatorem & mulierosum repudiare ausa fuisset, omni dote mulctata,

u) Chryf. vol. 11. p. 152. B.

v) Hieron. adv. Jor. vol. 2. p. 314.

x) Ibid.

y) Chryf. vol. 10. p. 238. A.

z) Chryf. vol. 1. p. 314. A.

a) Chryf. vol. 1. p. 314. A. Gothof. ad Cod. Theod. lib. 3. tit. 16. lex. 1. p. 312. col. A.

tata, pro tanta sui confidentia in insulam erat depor-
tanda b).

Quamvis igitur conjux miseranda conjugem
amoribus meretriciis, quæ plurimis nullo modo illi-
citæ viderentur c), æstuarè animadverteret; attamen
tacendo plerumque contabuit, metuens, ne audax
foemina, quæ maritum præstigiis fascinaverat d), in-
cantamentis & venenis mortem sibi immitteret ærum-
nosam e). Nec non ipsos maritos haud numero
paucos philtra, a meretricibus nimis sollicitis mixta,
aut vitæ luce, aut rationis usu spoliaverunt f). Sta-
tus denique domesticus plurimum Veneri lascivæ fo-
mitem non potuit non præbere. Cuius enim paul-
lulum pecunioso toti ancillarum greges domi prosta-
bant, qui hero flagitanti nihil facile denegassent: un-
de omnem Salviano fidem vix detrectare licebit, qui
omnes patresfamilias vaga Venere furentes, & in
Aqvitania, & in Hispania, & suo quidem iudicio

G 2

ubivis

b) Cod. Theod. 1. c.

c) Chryf. vol. 3. p. 198. vol. 9. p. 699. D. Salvian. lib.
7. p. 153.

d) Chryf. vol. 8. p. 470. illam describit servitutem, in quam
meretrices amatores suos redegerant "si illa convitiatur,
"si in faciem conspuat, illi se rosis aspergi putant," p.
471. B. "si meretricis ancillulam viderint amatores, bar-
"baram licet, in medio foro stantes, blando sermone &
"vultu hilari diutius alloquuntur."

e) Chryf. vol. 1. p. 314. vol. 9. p. 699. D.

f) Chryf. vol. 3. p. 201. B.

ubivis terrarum, tanquam ancillarum maritos coloribus depinxit tererrimis g). Si vero materfamilias, quamvis marito carens sui juris esset, servum e multis unum liberaliter forte educatum deperiens, eundem matrimonio sibi jungere sustinisset; lex Constantini in codicem Theodosianum recepta, intemperate forsitan nobilitatis propagini consulens h), ipsam capitali quidem sententia, amatorem autem ignibus comburendum, damnavit i). Deinceps igitur matronæ tali flamma exardescentes, servis libertate demum donatis nubendo, minas edicti gravissimas effugere conatæ sunt; donec novella Anthemii Augusti etiam hoc ultimam refugium ipsis abstulerit k).

Cum tanta igitur incommoda jugum matrimoniale mole sua gravare viderentur; multi l) alia quadam ratione consortio muliebri gaudere conati sunt. Virgines enim Deo dicatas solleter investigantes, si forte illarum pulchram, nec re familiari omnino destitutam reperissent m); hanc verbis delinitam domum ducentes ad extremam usque senectutem thalamis inclusam secum retinuerunt n). Hoc autem vel
illo

g) Salvian. de gub. p. 153-157.

h) Hanc rationem diserte affert novella Anthemii.

i) Cod. Theod. lib. 9. tit. 9. lex. 1.

k) Novella Anthemii tit. 1. ad calcem Cod. Theod. vol. 1.

l) Chryf. vol. 1. p. 228. D.

m) Ibid. E.

n) Ibid. B.

illo criminante, quod libidinis causa ita egissent, rem veluti indignissimam cohorrescentes, clamitabant, "se illas omnino incorruptas servare o); pietate enim "tactos illis miseris opem tulisse, ne impii sycophan- "tae omni auxilio destitutas p) impune vexarent; eas "porro domos suas familiamque regere g), & sibi "ipsis veluti famulas ministrare." Hæc vero omnia Chrysostomus vana & futilia esse pronuntiavit. Postquam enim ipse virgines adspexerat subintroductas, formæ venustate pulcherrimas, & simpliciore quodam vestimentorum cultu mirifice placentes r), hanc formæ pulchritudinem, quæ nullo puerperio delibata ad annum usque quadragesimum nitere solebat, & dulcia cum virginibus colloquia, tanquam latentes hujus societatis causas se detexisse, nullus amplius dubitavit s). Vir autem abstinentiam professus tenere puellæ consuetudine ita delectabatur, ut omnem ætatem in thalamo virgineo consumserit: unde hospes ædes intrans calceos muliebres suspensos, & cingula, & mitras, & calathifeos, & reliqua instrumenta foeminea hinc illinc per domum coelibis sparsa miraretur t). Si autem vir divitiis afflueret, multa & varia

o) Ibid.

p) Chryf. vol. 1. p. 238. D. E.

q) Ibid. p. 240. E.

r) Chryf. vol. 11. p. 591. D. E.

s) Chryf. vol. 1. p. 228.

t) Ibid. p. 242. A.

varia negotia in usus virginis fuscipienda, quæ summo se obsequio coli animadvertens, mox hæc, mox illa imperare haud verebatur u); vir autem maximas virgini imperanti gratias agens, ipse vasa muliebria argenteis afferre; subinde num speculum dominæ præparatum esset, num cadum absolvissent, num reddidissent lecythum, rogare, hinc iterum ad unguentarium currere de aromatibus dominæ collocuturus, ab unguentario ad vendentem lintea, ab illa ad aulæorum textorem, & ita impransus ad vesperam usque, officinis affixus perseverare v). Si quædam neglexisset, aut ancillis pensâ distribuisset socordius, ipsum virgo convitiabatur, quæ igitur servitiis, si displicuissent, multo minus indulgit; servuli vero verberibus male affecti, virginem dominam obtrectando gratam ultionem quæsierunt x). Quando autem virgines subintroductæ ecclesiam peterent, viri cohabitantes ante foras sacrarum ædium eas hoc obsequio delinatas exceperunt, & veluti vitæ focias coram omnibus ostentando gloriam quæsvissent, eunuchorum munere functi obvios submoverunt y).

Ex hac igitur consuetudine plurima castis moribus detrimenta fluxisse, sponte intelligitur. Quamvis vero nihil libidinosum admitteretur, hoc tamen

viris

u) Ibid. B.

v) Chryf. vol. 1. p. 242. B. C.

x) Ibid.

y) Ibid. p. 243. A.

viris illo commercio frequentibus accidisse Chryso-
 stomus annotavit; quod scilicet viri perpetua cum vir-
 ginibus confabulatione emolliti, circulatores fordidi-
 que evaserint, & lingua loqvacitate muliebri infecta,
 de staminibus & lanis continuo disseruerint z). Ipfas
 quoque virgines hoc consortio in pejus fuisse mutatas
 idem contendit; "quamvis enim foeminae ita essent
 "comparatae, ut quosvis obvios studiosissime venan-
 "tes, tantummodo cultores sibi deditos arroganter
 "contemferint; at tamen virgines subintroductas orna-
 "tum adhibuisse ambiciosum, & incessum mollem, &
 "plurimas toto die nugas fudisse, ut viros, quos
 "clam irriferint, in servitute sibi commoda contine-
 "rent a)."

Ex alia parte complures foeminae regulares dictae,
 quae virginitatem, sive nuptias fastidiverint vulgares,
 sive gloriam inanem quæfiverint, sponte elegerant,
 viros sibi haud cognatos in aedes suas receperunt b).
 Multae quoque matronae, conjugio junctae, maritos
 suos, nullo impediante, sub specie continentiae de-
 seruerunt; ut consuetudine hominum fortis vilissimae
 aut servulorum libere fruenterentur c). Vir igitur co-
 habitans toto die virgini lanas facienti assedit, nocte
 in cubiculo decubuit, quod paries intergerinus a tha-
 lamo

z) Chryf. vol. 1. p. 244. D.

a) Ibid. p. 245. A.

b) Ibid. p. 250. E.

c) Hieron. ep. 128. p. 959. A.

lamo virginali se jónxit. Sæpe itaqve nocte media cum preces more monachorum fundendæ fuissent, aut hic aut illa surgens ad alterum confabulandi gratia transit; sæpe si dolor subitus virginem forte invassisset, ancillis tardius accurrentibus, mox præsto erat contubernalis, & inter ancillas parum vestitas sollicitus decucurrit d). Virgo autem illum hæc omnia propter timorem Dei sustinere dicitans, ut omnem suspitionis ansam præcideret, obstetrices, quæ ædes suas frequentarent, mercede conduxit; quarum deinceps testimonio se æstimationi suæ satis superqve consuluisse creditur e).

Interea virgines hoc contubernium, nec crebris jurgiis, nec frequenti zelotypia destitutum, tantopere amantes f); summo aliis quoque viris placendi studio mundum muliebrem licet simpliciore diligenter admodum conquisiverunt. Omnem igitur auri ornatum ceu impium fugientes, tortis crinibus tanquam indecoris damnatis, veste induebantur admodum cærulea, quam zona cum multa accuratione ita ad pectus constrinxit, ut nec nimium inflata turgeret, nec in tenuitatem contracta turpiter hiarer, sed medium obtinens plurimis in sinu rugis gratum aspectum præberet.

d) Chryf. vol. I. p. 264. aliquis nostratium caput ancillarum apertum & manus nudas veluti visu indecoras in hac Chrystomi descriptione commemorari miraretur.

e) Ibid. p. 251.

f) Ibid. p. 265. B.

beret. Dein faciei diligentissime ablutæ velamen a fronte obtendit, cujus candorem palliolum nigrius superne impositum adhuc gratiorem reddere videbatur; hujus vero grandioris pallioli lacinia ita virginali industria fuerant compositæ, ut a tergo volitantes, elegans pectorale & cinguli concinnitatem prætereuntium admirationi patentia sponte reliquerint. Manicæ præterea manus tragoedarum more tam concinne texerunt, ut fere innatæ viderentur. Denique calcei præacuti nigro colore fulgentes pedes virgineos condecoraverunt g).

C A P. V.

De rebus domesticis, vestitu & ædificiis.

Omnes rei domesticæ & familiæ gubernandæ cura uxori semper incubuit a), quam ipse maritus dominam compellavit b). Quo vero numerosius servitiorum examen, quo plura in usus domesticos domi famulitii opera confecta fuerunt, tanto gravius hoc negotium ea ætate extitisse videtur. Divites enim maximos

g) Chryf. vol. 11. p. 591. D. E. 592. A.

a) Chryf. vol. 1. p. 354. E.

b) Hieron. vol. 2. p. 314.

maximos barbarorum greges c) bello captos, singulis, num sibi hero fervire vellent, pro more interrogatis d), a militibus emere consueverunt. Postquam emtis mancipiis nomina nova imposuerant e), aut iis veluti fabricensibus ad varia opera usi sunt, aut diligenter auro ornatos f), luxuriæ & superbiæ ministros g) adhibuerunt: nec facile domum quantumcumque felicem reperire licuit, cui non adessent amphorarius, furnarius & mensæ structor, omnes e gente Schytica, præter pedisequos, qui lectulos plicatiles, requiem domino iter facienti præbituros, succollarent h).

Materfamilias igitur follers & frugi barbararum puellarum examina nuper emta ad lanificium & alia ministeria magno cum labore eruditit i): colum prætera fumens, & telæ inrenta, ancillis nentibus pensa distribuit k): in culina quoque defudans, inter crebra convivia coquos & mensæ structores imperio rexit l);

&

c) Chryf. vol. 4. p. 376. E. commemorantur mancipiorum greges, Chryf. vol. 7. p. 634. C. Homo dives duo aut tria millia servitiorum interdum alebat.

d) Chryf. vol. 2. p. 242. D.

e) Ibid. vol. 3. p. 121. A.

f) Chryf. vol. 8. p. 157. C. vol. 9. p. 626. C.

g) Chryf. vol. 5. p. 521.

h) Synes. de regno p. 23. D.

i) Chryf. vol. 1. p. 242. C.

k) Chryf. vol. 3. p. 217. A.

l) Chryf. vol. 1. p. 242. B. Quomodo materfamilias ungenta

& penuaria opum & vestium tanto magis referta, quo minor opportunitas talia coemendi adesset, perpetua custodia a fervulorum rapacitate servavit m). In fervorum quidem ministerio adhibendo matrona, ne suspicionem conjugis excitarer, paullo cautior esse solebat n); in fervas vero magnam potestatem exercuit. Mulier igitur iracundior miseras ancillas ita sapius vexavit, ut, ædibus forte in angiportu sitis, prætereuntes clamantem dominam & ancillam ejulantem coram audiverint; quin eo usque dominæ furor grassatus est, ut, nudis puellis inter convicia plurima ad lecticam alligatis, maritum arcessiverit, quo veluti lictore plagas incutiendas curaret: dein puellæ dominam ad balnea secutæ vibices crudelitatem herilem coram omnibus fecere testatam o).

Præter hæc negotiâ domestica matrôna, aut passeris magno studio alendo, aut aves loqui docendo p), aut pavonum cura q) tempus terere studuit; quod quidem foemina domi ut plurimum remanens r),
semper

confecerit, copiose describitur Chryf. vol. 1. p. 142. A. atramen adfuerunt officinæ unguentariæ Cryf. vol. 8. p. 313. C.

m) Chryf. vol. 1. p. 242. vol. 3. p. 217. E.

n) Chryf. vol. 11. p. 152. C.

o) Chryf. vol. 11. p. 112. E. p. 113. A. aliud sævitia documentum narratur ibid. p. 114. B. C.

p) Chryf. vol. 9. p. 266. B.

q) Chryf. vol. 2. p. 121. C.

r) Chryf. vol. 4. 352. A. vol. 8. p. 365. D.

femper a theatris s), sæpius a conviviis abacta, in gynæceo aut triclinio matronali a viri mansione in Occidente t) æque ac in Oriente sejuncto, haud parum solitaria degisse videtur. Nihilominus tamen, si foras prodirent, sumtuosissimum mundum muliebrem ostentandi ardor nondum in illis defetuerat.

Hinc igitur matronæ ditiores erinem diligenter exornantes, capillis adulterinis verticem struxerunt turratum, cujus præalta compages acubus aureis retinebatur u). Aliæ cæsariem, quam flavo colore tinxerant, trans linum tenuissimum facile pellucentem ita velo aliqua ex parte texerunt, ut obviam factis & labor & diligentia hic consumta facile apparuerit v). His mitra plurimis rugis artificiosa capitis tegumentum

s) Chryf. vol. 4. p. 729. A. vol. 11. p. 417. E. attamen hoc forsitan ad partem imperii orientalem restringendum, siquidem Ammianus Marcell. lib. 28. cap. 4. vol. 2. p. 159. matronas Romæ spectaculis assidentes commemorare videtur.

t) Sidon. Apoll. lib. 2. ep. 2. & not. Savar. p. 114. edit. Parisiis 1609.

u) Hieron. vol. 1. ep. 130. p. 978. B. Chryf. vol. 4. p. 381. A. Pontius Paulinus poema 24. epithal. Juliani edit. Marat. v. 79. inpr. v. 85-87. monet focminam, ut nimium in vestibus cultum fugiat.

Nec implexarum strue tormentoqve comarum
Turratum sedens edificata caput.

Claudian. in epithal. Honorii acus commemorat. v. 284.

Greg. Naz. vol. 2. p. 1536. adv. mulieres.

v) Greg. Naz. 1. c. p. 1526. Pont. Paulin. 1. c. v. 63.

rum præbuit x): illis coma, tegumento remoto, aut auro structa, aut omnino soluta, hinc illinc pendens, ventis agitata circa humeros subsultavit y). Imas quoque aurículas perforantes in aures pro more appendebant, auro & margaritis tam pretiosas, ut sanctus Chrysostomus mille pauperum alimenta in singulis auribus suspensa esse, ira percitus clamitaret z). Orbes præterea oculorum stibio dilatare consueverunt, ut pulchrius niterent a). Nec faciem suam herbis, aut nitro, aut remediis similibus diligenter expoluisse satis ducentes b), triplici artificio usi c), nigro quidem pigmento supercilia & palpebras d), rubro genas e), albo reliquam faciei partem una cum collo consuetudine omnibus, ut videtur, communi illeverunt; cuius moris fuerunt tenacissimæ, quamvis concionatores & patres ecclesiæ omnem contra moverint lapidem. Ita enim Chrysostomus pro concione loquens mulieres exagitavit, quæ quasi lutum statuæ aureæ illinentes, terram partim rubicundam, partim candi-

x) Hieron. ep. 54. p. 284. A.

y) Greg. Naz. l. c.

z) Chryf. vol. 7. p. 836. E. enfr. id. vol. 4. p. 381. B. vol. 2. p. 241. B. p. 242. C. Greg. Naz. lib. cit. p. 1531. D.

a) Hieron. vol. 1. ep. 54. p. 284. A.

b) Athanas. de virgin. edit. Parisiis 1698. vol. 2. p. 116. D. Hieron. ep. 130. p. 978. B. p. 988. E.

c) Basilius Mag. ex edit. Bened. vol. 1. p. 407. B.

d) Greg. Naz. l. c. Chryf. vol. 11. p. 590. C.

e) Hieron. ep. 130. p. 978. B.

candidam sibi ipsi inferrent f); & labia foeminarum fuco rubentia ori urfæ cruentatæ similia, supercilia atra quasi ex ollæ fuligine sordida, genas veluti sepulcrorum parietes illitas describendo, frustra defudavit g). Ita Hieronymus, ut coeteros h) omittam, sacro fervore ardens dixit: "Quid faciat in facie Christianæ purpurissa & cerussa? Quomodo flere potest pro peccatis, quæ lacrymis cutem nudat, & sulcos ducit in facie? Qua fiducia erigit ad coelum vultus, quos conditor non agnoscit i)?" Paulo vero sollertius rem Chrysostomus peragenda aggressus, maritis consilia laud inepta, quibus uxores ad pigmenta abjicienda pellicerent, pro concione loquens, orationibus suis suppeditavit k). Svasit igitur, ut uxores admonituri viam pedetentim carperent, ne convitia temere effutiendo, & tormenta tartari iis quoridie minando, operam & oleam perderent: sed primum quidem alias foeminas ob pigmentorum usum vituperarent; dein hoc quidem ornamentum genus sibi omnino displicere assererent, tum illas fuco carentes multo sibi gratiores futuras, nec se solos ita sentire, sed mulierem iudicio omnium faciem suam fricando & illinendo pulchritudinis suæ jacturam facere contendere.

f) Chryf. vol. 11. p. 571. F.

g) Chryf. vol. 7. p. 355. A. vol. 3. p. 176. D.

h) v. c. Greg. Naz. l. c. & Pontius Paulinus lib. cit. v. 63-64.

i) Hieron. vol. 1. ep. 54. p. 284. B.

k) Chryf. vol. 7. p. 354. A. seqv.

renderent; hæc sapius ingerendo, hæc identidem auri-
bus infufurrando, pertinaciam uxoris forſitan aliquan-
do victuros.

Mulieres vero iſtius ætatis nullam facile rem,
qva formæ venuſtatem adderent, cum faſtidio excepe-
runt; ut adeo nonnullæ ligna aliasqve reſ ab eſu alie-
nas manducaverint, ut ſalivam his eliciendo os redde-
rent vegetius l). Nec reliquæ partes corporis ornatu
ſuo caruerunt. Collum nobilis foeminæ monile au-
reum gemmis diſtinctum m), aut catena, auro in
virgulta lentefcente, multis orbibus contexta, qvæ
mureñula dicebatur, ambire ſolebant n). Aureæ
qvoqve catenæ manus pedesqve circumdederunt o);
digiti ita annulis aureis erant onuſti, ut eos Chryſo-
ſtomus deauratos vocaret p); & totum corpus, largis
ungventis delibutum, fragrantiam pretioſiſſimam ſpi-
ravit q).

Nec

l) Greg. Naz. lib. cit. vol. 2. p. 1531.

m) Chryſ. vol. 2. p. 241. E.

n) Hieron. ep. 24. p. 127. C.

o) Greg. Naz. l. c. Baſil. Magnus vol. 2. p. 55. D. Chryſ.
vol. 8. p. 367. B. C.

p) Chryſ. vol. 5. p. 512. D. p. 513. D.

q) Greg. Naz. l. c. Mulieres unguento barbarico veluti oleo ex
foro allato utebantur Baſ. Magn. vol. 2. p. 55. B. Pont.
Paulin. lib. cit. 83.

Tunc neque odoratis vaga veſtibus atqve capillis
Naribus agnoſci qva, gradiare velis.

Nec minor vestimentorum cultus, quem quidem leges imperatorum, si edicta de usu prohibito vestium purpura infucata tinctarum r) & Paragaudarum auratarum excipias s), nullæ coercuisse videntur. Si igitur foemina nobilis per plateas incederet, vestes sericas subtilissimæ texturæ varietate artem pictoriam ementitas t) gerere solebat u); ita ut pueri obviam illis facti, magna corona attoniti cinxerint, & intextas vestibus figuras admirati, nunc leones, urfos & pantheros, nunc silvas & viros per saltus venantes, multifariam denique rerum locorumque imitationem digitis monstraverint. In vestibus vero matronarum, quæ sese religiosiores proferebantur, Christum cum discipulis depictum & varia miracula patrantem cernere licuit: & nuptias forte Galilææ cum hydriis, & paralyticum lectum suum auferentem, omnia variis coloribus intexta gestantes, se pio indui amictu crediderunt, quamvis concionatores monerent, melius esse coecum viventem beneficiis solari, quam vestibus circumferre depictum v). Aliæ vestibus aut

rotis

r) Cod. Theod. lib. 10. tit. 21. lex. 3.

s) l. c. lex. 1-2.

t) Hæc vestimenta dicebantur serica sigillata. Cod. Theod. lib. 15. tit. 7. lex. 11. & Gorthof. ad loc.

u) Flurina de vestium versicolorum ante Constantini ætatem usu Spanheim eruditissime dissertuit in annotat. 546-947. ad Jul. Cæsares, versionem Gallicam.

v) Asterii homil. in div. & Laz. p. 3. edit. Combessii Parisiis 1648, ibid. p. 6. Chryf. vol. 4. p. 381. A.

toris aureis, aut fericeis auro permixtis amictæ x), & balnea & ecclesias petierunt y). Hanc vero luxuriam reprehendenti in promptu erat responsio, aurea non consumi; quamvis hujusmodi rerum peritiores afferent, & aurum, & lapides in balneis alibiqve multum de pretio perdere z); multaqve foeminæ, aut summa sua incuria, aut furantium foeminarum arte spoliatæ a), pretiosissimi mundi muliebris jacturam, domum reversæ, deploraverint. Commemorantur quoqve vestes fericæ, aut nudæ, aut coloribus variegatæ, crustæ, in quibus color purpureus cum alio erat permixtus, & scutulatæ, crebris quadris aut orbiculis distinctæ b), tanquam pretiosiora vestimentorum genera. Calceamentorum deniqve curam haud exiguam gesserunt c), ut gratus nitor, & opera acupicta d), perfringerent oculos, & calceoli ob solem subere suppactam eleganter striderent e). Hujus omnis

x) Chryf. vol. 3. p. 400. B. vol. 4. p. 152. B. Foeminis divitibus communis erat hæc luxuria Chryf. vol. 12. p. 266. C.

y) Chryf. vol. 7. p. 835. C. p. 837. D. vol. 11. p. 279. A.

z) Chryf. vol. 11. p. 279. A.

a) Chryf. vcl. 1. p. 319. E.

b) Cod. Theod. lib. 15. tit. 7. lex. 11. & Gothof. ad locum.

c) Chryf. vol. 11. p. 591. C.

d) Chryf. vol. 7. p. 510. C. calcei acu picti muliebres dicuntur.

e) Hieron. ep. 54. p. 284. A.

nis mundi muliebris vim varia adhuc artis lenocinia magnopere auxisse, patres ecclesiae, asperiores boni honestique iudices, acerbe conquesti sunt; & vocem foeminarum fractam, enervatam f) & confictam, aspectum lubricum nutibus loquentem, summum in vestitu componendo & zona cingenda artem, delictum denique incessum ad nurus histrionis magistri compositum, tanquam artes ad viros venandos excogitatas concionando scribendoque notaverunt g).

Tandem matronae generosae summum erat votorum mulis albis in foro circumvehi h), hoc imprimis fastigio pra alis eminare cupiit, hoc efflagitando mariti aures quotidie obrudit i); nec illi somnolentiam, si forte rem familiarem minus aequam obtenderet, exprobrare cessavit, fortem vicinam laudans, quae conjugem magis strenuum nacta, proprio jam gauderet carpento k). Hoc vero impetrato, mulier mentem ad frana deaurata mox adjicere l), de aulaeis, lignis-

que

f) Chryf. vol. 3. p. 565. E. Hieron. ep. 22. p. 112. C.
"Mulieres nunc strictis dentibus, (nunc labiis dissolutis
"linguam balbutientem in dimidiata verba moderantur,
"rusticum omne parantes, quod nascitur."

g) Hieron. vol. 4. in Ef. 3. p. 60. B. C. Cyrillus Hiero-
solymitanus edit. Touree p. 181. A. Chryf. vol. 1. p.
565. E. vol. 11. p. 591. C.

h) Chryf. vol. 1. p. 322.

i) Chryf. vol. 3. p. 176. D.

k) Chryf. vol. 11. p. 153. A.

l) Chryf. vol. 3. p. 176. D.

qve vehiculi, ipsisque mulis plurimo auro exornandis agere m), & eunuchorum obsequium & concomitantes ancillarum greges postulare n). Hisce vero rebus semel assuetæ nunquam deinceps, nisi esseda concomitatusqve præsto essent, plateam transire potuerunt o). Talem matronæ romanæ pompam Ammianus Marcellinus describens "domesticorum agmen" exercitus cujusdam speciem referre" ait. "Procuratores familia præpositos, virgis insignes, famulitium" suspensum sollicitè digerere, juxta frontem vehiculi "omne ministerium textrinum collocare, huic atrium coquinæ adjungere, dein promiscue servitium" sequi cum plebejis otiosis de vicinitate conjunctis, "ultimum locum multitudinem spadonum obtinere" oblutidam, & distorta lineamentorum compage deformem p). Talem vero jactantiam muliebrem, in ecclesiis q) foro r) & balneis eminentem, plurima invidia pone secuta: hinc porro discordia conjugum, neglectus liberorum, & præceps rei familiaris ruina, dum uxor aurum, quo maritus negotiaretur, ostentando consumeret s); ipse vero maritus, ornatu uxori

H 2

rio

m) Chryf. vol. 11. p. 279. A.

n) Chryf. vol. 3. p. 176. D.

o) Chryf. vol. 1. p. 322.

p) Amm. Marcell. lib. 14. cap. 6. vol. 1. p. 20 edit. Bip.

q) Chryf. vol. 11. p. 527. A.

r) Chryf. vol. 11. p. 403. E.

s) Chryf. vol. 8. p. 367. B. C. vol. 11. p. 279. B. Bas. Magn. vol. 2. p. 55. C.

rio stulte superbiens, inulièrement ad majorem luxuriam interdum stimularet t).

Verum enim vero pestis luxuriæ mulieres nequam solum solum rabe sua infecerat; nam viros etiam occupans tanto perniciosius grassata est, quanto plura ambitu suo complectebatur. Vestes quidem sericæ u), & unguentorum fragrantia v), & amictus inauratus x) viris foeminisque communia fuere. Sæpe viri quoque optimates vestibus sigillatis præ hominibus plebejis eminuerunt y); sæpe etiam illos cum aureo ornatu in ecclesiis sedentes concionatorum voces asperrime increpauerunt. Nonnulli præterea stola induti, quæ binis ternisve runicis superinducta ad malleolos usque deflueret, aurum in capite, aurum in calceis gestaverunt z). Adolescentes vero delicatuli, si forte fulgentes calceolos, in quibus fila serica assuta hederæ speciem effinxissent, nacti fuissent, se gloriam solidam affectos opinati sunt a).

Multo

t) Chryf. vol. II. p. 102. A.

u) Chryf. vol. I. p. 12. B. vol. 9. p. 61. C.

v) Chryf. vol. I. p. 718. D. vol. 2. p. 686. C. vol. 5. p. 4. A.

x) Chryf. vol. 5. p. 521. C.

y) Asterius hom. in div. & Laz. p. 3. conspirat cum eo Ammian. Marcell. lib. 14. cap. 6. p. 18.

z) Chryf. vol. 9. p. 61. C. vol. 5. p. 521. C. vol. 11. p. 278. C.

a) Chryf. vol. 7. p. 510.

Multo igitur minus vehiculorum luxuria viros moderatiores experta est; sed illis plurimi & equi & muli aderant, auro sponforum instar, ut ait Basiliius b), ornati; currus porro haud pauci, praeralii c), laminis argenteis obducti d); & eqvo aut curru vectos e) maximæ famulorum catervæ hinc illinc comitantes, homines e plebe obviam factos superbe abegerunt f). Verum enimvero viri sumtus multo adhuc plures, ut divitias ostentarent, excogitaverant. Hic onagros, urfos & varia ferarum genera pavit g), ille canes permultos venatorios aluit h); fatuos, nannas aliaque hominum monstra alius voluptatis causa undiqve conqvifivit i); nonnulli, ut stomachans refert Chrysofomus, veris hominibus contemtis, aurum immensum impenderunt, ut homines lapideos (statuas marmoreas) nanciscerentur k); omnes vero in ædibus suis splendide exornandis & supellectili comparanda

b) Bas. Magn. vol. 2. p. 53. D. cnfr. Chryf. vol. 1. p. 702. B. vol. 5. p. 514. A. vol. 8. p. 157. C. Chryf. 3. p. 446. D.

c) Amm. Marcell. lib. 14. cap. 6. p. 18.

d) Chryf. vol. 9. p. 626. C.

e) Chryf. vol. 1. p. 28. p. 72.

f) Chryf. vol. 5. p. 520. D. Amm. Marcell. lib. 28. cap. 4. p. 153.

g) Chryf. vol. 8. p. 282. B.

h) Chryf. vol. 8. p. 487. C.

i) Chryf. vol. 11. p. 565. E.

k) Chryf. vol. 8. p. 487. C.

paranda pretiosissima ingentem consumferunt pecuniam. Nec aliquis paullo ditior vitam satis commodam agere existimabatur, nisi domum possideret opere musivo auroque exornatam, & ita ad anni tempestates compositam, ut pars ædium hiberna calorem, pars æstiva frigus ipso situ suppeditaret l).

Domum m) igitur cujusdam ex optimatibus, in trium quatuorve tabulatorum altitudinem extructam n), peregrinus quidam forte ingrediens, jam in ipso limine spatiosi vestibuli operum admiratione percelebatur. Præaltæ cernebantur columnæ o) marmoreæ, longo ordine dispositæ, quibus aureæ plerumque

l) Asterius Homil. in div. & Laz. p. 7. C. Multi Antiochanes domos decem vel viginti & balnea totidem possidebant. Chryf. vol. 7. p. 633. C.

m) Ad totum hunc locum de luxuria in ædificiis exornandis conferatur in primis Greg. Nysæ, oper. Parisiis 1615. p. 399. A. seqv.

n) De Antiochia Chryf. vol. 7. p. 533. D. Quod ædificia Romæ ad miram altitudinem fuerint extructa, vel ex Strabone patet de situ orbis lib. 5, qui edictum refert Augusti, ne quæ domus ultra 70. pedes assurgeret. Flura testimonia ea de re collegit Hume essais vol. 2. not. 241. edit. Lond. 1770. Jure vero idem contendere videtur, paucas domus in tantam altitudinem crevisse. De Constantinopoli Claud. in Ruf. lib. 2. v. 135. "Quid prolatæ juvant ad sidera moles". Præterea Constantinus in nova urbe condenda splendorem Romæ veteris in omnibus rebus assequi conatus est.

o) Chryf. vol. 5. p. 516. C.

que capitellæ p), idemque metallum totas interdum operuit q). Parietes crustis marmoreis splendebant r); hic lapis Lacedæmonius, Thessalus & Carystius, illic marmora Niliaca & Numidica una cum petra Phrygia, qui candorem purpura temperaverat, oculos avidos oblectabant, florida vero pictura, quidquid parietum non erat incrustatum, diligenter exornaverat s). Pasfim quoque ornamenta eburnea t) eminuerunt, & si quid cælaturæ adesset, aut aurum illitum u), aut argentum clavus affixum, artis vim pretio auxerat. Inde hospes dominum petens, qui tabulatum secundum occupasse videtur v), per atria vadit columnis purpureis effulta x), infra pavementum tessellatum y), supra rectum deauratum z) oculis attonitis perlustrans. Alia dein tectorum miracula rerum novitate festinantem quamvis remorabantur: nunc enim ligna cedrina
in

p) Chryf. ibid. vol. 9. p. 539. B.

q) Chryf. vol. 7. p. 796. C.

r) Chryf. vol. 2. p. 27. E. vol. 5. p. 516. C. Amm. Marcell. lib. 28. cap. 4. vol. 2. p. 154.

s) Bas. Magn. vol. 2. p. 54. A. Chryf. vol. 2. p. 657. B. p. 716. B.

t) Hieron. in Es. 24. vol. 4.

u) Chryf. vol. 2. p. 294. B. "trabes deauratæ" vol. 11. p. 279. E. "aurum muris inspersum."

v) Hoc elici posse videtur ex Chryf. vol. 5. p. 515. E. vol. 4. p. 669. B. vol. 9. p. 343. D.

x) Claudian. in Ruf. lib. 2. v. 135.

y) Bas. Magn. vol. 2. p. 54. A. Chryf. vol. 2. p. 657. B.

z) Bas. Magn. ibid. Chryf. vol. 1. p. 88. A. vol. 12. p. 326. C.

in ramos, folia & fructus subtilissime exacta, speciem silvæ maternæ referre visa sunt, & aurum in membranas aërias dissectum pretioso suo regumento omnia obduxerat; nunc arbores opacæ inter laquearia inclusæ in ipsa hieme umbram æstivam & vernulum avium concentum advenæ, delicias domini miranti, præbuerunt a). Ad hæc pulchræ accesserunt fenestræ b), in quibus vitri puritas coloribus fucata divites talium rerum studiosos nova inventione deliniverat.

Statuæ in omnibus ædium angulis collocatæ, Deorum nempe Dearumque simulacra c) aut ære fusa aut lapide excisa, non minus ac picturæ pulchritudinem nudæ formæ imitatæ, mentes pias sacra indignatione compleverunt. Porticus vero, quæ Numidicis, Thessalicis aut Ægineticis columnis innixa circa ædes cucurrit, tot sæpius jugera ambitu complexa est, ut illarum mensuram si in agris consul præfæcæ Romæ possedisset, amississet etiam post dicaturam paupertatis gloriam d). Aliæ ædes ad deambulandum

a) Rutilii Numat. itinerarium, ex computatione Scaligeri an. 416. susceptum lib. I. v. 111.

b) Chryf. vol. 5. p. 517. A. cnsr. Chryf. vol. 10. p. 92. A.

c) Chryf. vol. 11. p. 279. C.

d) Amn. Matcell. lib. 23. cap. 4. vol. 2. p. 291. edit. Bip. — Photius in bibliotheca ex fragmento Olympiodori p. 198. edit. Rothomagi 1653. refert de statu urbis Romæ cum a Gothis vastaretur "e magnis domibus quam-
"que

landum e), aliæ ad cursum, aliæ forsitan ad ludos pilæ exercendos exstruebantur f); nunc largæ piscinæ g) & lavacra inprimis spatiosa, quæ quidem multi divites, quamvis in balneis publicis lavarentur h), maximis sumptibus in ædibus urbanis æque ac in villis suis i) splendidissima ædificaverant. Ne igitur divitiarum ostentatio, merces ingentium sumptuum plerisque dulcissima, maxima ex parte periret, si crustæ marmoris pretiosissimi, & opera musiva k), & picturæ venustates, dubia tantummodo luce conspicerentur, diem, quam quidem majores per rimas angustas vix admiserant, nunc plurimam fenestris amplissimis receperunt l). Jam igitur amicis pavementum tessellatum admirari licuit, & picturas parietum oculis avidis devorare, in quibus peritus artifex

"que omnia intra se habere, quæcunque mediocris etiam urbs habere posset, hippodromum, fora, delubra, fontes, varia balnea." Hinc scriptorem exclamasse: *Εἰς δόμοσ αὐτοῦ κελεῖ, πόλισ ἀσσα μύρια τεύχεσ.*

e) Chryf. vol. 4. p. 457. D.

f) Sidon. Apoll. lib. 2. ep. 9.

g) Ibid. lib. 2. ep. 2.

h) Amm. Marcell. lib. 28. cap. 4. vol. 2. p. 153. edit. Bip. etiam Gallorum optimatum, quos commemorat Sidon lib. 2. ep. 9. "balneas habebat uterque in opere in usu neuter."

i) Basil. Magn. vol. 2. p. 53. E.

k) Symm. lib. 6. ep. 49.

l) Sidon. Apoll. lib. 2. ep. 2.

tifex aut historias depinxerat obscenas, summa corporum nuditate prostantes, aut histriones vestitu & vultibus ridiculos pigmentis multicoloribus variegaverat, aut lubricos efformaverat palæstritas his nexibus involutos, quos casta gymnasiarchorum virga confestim dissolvisset m).

Ædibus hunc in modum exornatis de supellectili & multa & pretiosa comparanda proxima domini cura versabatur. Ut de omni conviviorum apparatu taceamus, candelabra aurea lucem fundebant n), pavimento tapetibus stratum o) nec divites stragulis pretiosissimis carere sustinuerunt, quibus imas sedes ac scamna, lectos, thoros, januas, omnia deneque svadente luxuria veluti vestirentur p). Sordebant adeo nonnullis lecti eburnei q) & laminis aureis obducti r), dum etiam argento solido conficerentur s), aut argento nexi auro simul fulgerent t). Plurima quoque instrumenta, quæ ratio usus domestici postu-

m) Sidon Apoll. 1. c. Symmachus lib. 7. ep. 18. rem singularem narrat de balneo cuidam amicorum hunc in modum exstructo, ut torris unus ad iusti caloris pabulum satis faceret.

n) Chryf. vol. 1. p. 149. C.

o) Chryf. vol. 5. p. 516.

p) Csterii hom. in div. & Laz. p. 7. D.

q) Chryf. vol. 2. p. 777. A. vol. 11. p. 101. B.

r) Chryf. vol. 5. p. 500. E. vol. 7. p. 265. A.

s) Chryf. vol. 2. p. 777. A.

t) Chryf. vol. 5. p. 521. E.

postularet, pretioso metallo nituerunt. Ita amphoræ una cum ollis & alabastris sapius fuerunt aureæ u), scabella vero, cathedræ, pateræ v), liberae, suppedanea una cum multis vasorum generibus ex argento facta commemorantur x); quin mulieres, quod quidem pius Chrysostomus pro concione loquens veluti summam impotentiam acerrime impugnavit y), matulis ex argento confectis usæ sunt. Tandem nonnulli etiam libros coemendo opulentiam suam ostentare voluerunt, & membranarum tenuitatem & litterarum pulchritudinem scrutati, ipsa volumina accuratissime ligata & in scrinia deposita legere neglexerunt. Hanc scilicet gloriam ambientes, ut in circulis jactare possent, se libros permultos non quidem legisse, sed litteris aureis scriptos possidere z).

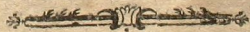
a) Chryf. vol. 11. p. 377. D.

v) Chryf. vol. 11. p. 378. B.

x) Chryf. vol. 2. p. 777.

y) Chryf. vol. 11. p. 377.

z) Chryf. vol. 8. p. 188. A. Isidori Pelusiota ep. 127. lib. 1. in hominem indoctum multos libros coementem, ex quibus nullam perciperet utilitatem. Id. lib. 1. ep. 399. aliquem increpat, qui libros possidens nec ipse legeret, nec iis, qui legendi desiderio tenerentur, impertiret.

CONSPECTUS.

CAP. I.

Recensentur mores senatorum Roman. (pag. 5-7), palatinorum, addita descriptione luxus imperatorii (7-12). Conditio plebis utriusque Romæ (12-13). Status provinciarum externus (14-17); status internus, coloni, carceres (17-20). Observationes generales (21). Auctoritas clericorum, quomodo creverit (22-23); comparatur cum auctoritate philosophorum ætate Juliani (24-25). Clericorum vitia (25-28), virtutes (28-30). Disciplina Christiana quomodo efformata, qualis (30-32). Varia ætatis superstitione (32-33), reliquæ paganismi (33-38).

CAP. II.

Cura circa parvulum (38-40). Ludi litterarii (40), pædagogi (41-42), plagiarii (42). Grammatici (43-44), artium mechanicarum magistri (44). Patrum societas (44-45). Educatio matribus commissa, quo effectu (45-46). Academiæ (47), Romæ (48-49), Athenis (49-51), Constantinopoli (51-52). Rhetores quales, qua conditione & auctoritate usi (52-55). Eorum declamationes publicæ (55-58), docendi methodus (58-61). Musica & Gymnastica (61-62). Philosophiæ doctores, eorumque mores & disciplina (62-66). Schola Alexandrina (66-67). Pergamena (67-68). Tempus huic disciplinæ assignatum (68-69). Studia adolescentium (69-70). Jurisconsulti (71-73). Educatio & asperitas monastica (73-75).

CAP. III.

Cura puellarum (75-77). De educatione illarum, quas Deo dicaverant parentes (77-80); earundem vivendi ratio ejusque causa (80-82), ficta modestia (82-83), vestitus (83-85), numerus (85).

CAP. IV.

Conjugia priscorum Romanorum (86-87). Ætate Theod. matrimonia fera (87-88), quo ambiente imita (88-89), pacta nuptialia (89-91). De benedictione sacerdotali (91), ritus nuptiales (92-96). Vita conjugalis (96-97), discordia conjugum (97-98), amor in feras ferosque (99-100). Virgines subintroductæ (100-103). Foeminae regulares (103-105).

CAP. V.

Autoritas & studia matrisfamilia (105-108), ornatus capitis (108-109) pigmenta, patrumque de his sententiæ (109-111), mundus muliebris (111), vestitus (112-114), carrucæ (114-116). Virorum luxuria (116-118). De ædificiis & suppellectili (118-123).

Ha 2136

80

ULB Halle

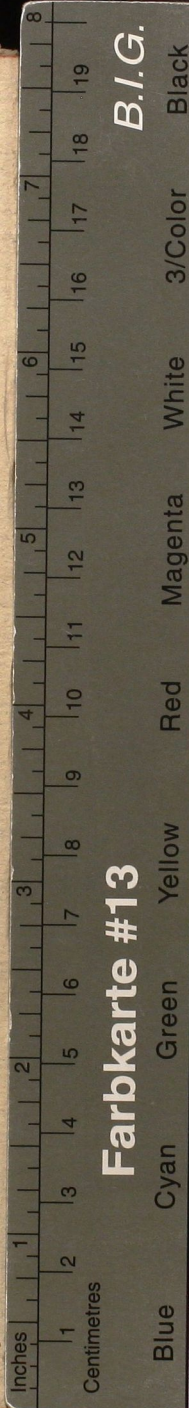
3

007 245 807

mk

Farbkarte #13

B.I.G.

TIO HISTORICA
 DE
 RIBUS ET LUXU
 EODOSIANI
 UTORE
 ASMO MULLER,
 NIENSI,
 LOS. DOCT.
 ICULA I.
 MDCCXCVII.
 SCHULZII
 ERIBLIOPOLAE LIPSIENSIS.